

UDK: 355.48(497.6Jajce)"1992"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 6. 6. 2024.

Prihvaćeno: 28. 1. 2025.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v57i1.31444>

Borbe za Jajce 1992. godine i njihova poslijeratna hrvatska i bošnjačka tumačenja

ANTO BRTAN

Jajce, Bosna i Hercegovina

anto.brtan@tel.net.ba

Tema rada su borbe u Jajcu tijekom višemjesečne srpske opsade 1992. s posebnim osvrtom na ulogu Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (HZ HB) i Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) u organizaciji obrane Jajca, kao i poslijeratne pokušaje pojedinih bošnjačkih autora u negiranju činjenica o hrvatskom doprinosu obrani Jajca. Premda odluka o priključenju Jajca HZ HB-u formalno nikad nije donesena u Skupštini općine Jajce, jer se tomu protivila Stranka demokratske akcije, koja je imala najveći broj vijećnika u Skupštini, obrambene pripreme i naoružavanje građana u Jajcu odvijali su se uglavnom preko Hrvatske demokratske zajednice i HZ HB-a. Od travnja 1992. tu je ulogu preuzeo HVO, u čiji je sastav ušao i velik broj vojno sposobnih Muslimana/Bošnjaka¹. Na glavnim pravcima napada Vojske Republike Srpske stup obrane bile su postrojbe HVO-a, a od ukupne crte obrane HVO je držao oko 70%. Većina naoružanja, vojne opreme i pomoći civilnom stanovništvu dopremana je u Jajce preko logističkih centara HVO-a. Pomoć u ljudstvu iz općinskih stožera HVO-a srednje Bosne kontinuirano se upućivala sve do pada Jajca. Unatoč tomu, muslimanski mediji već su tada ignorirali ulogu HVO-a u obrani Jajca, često pripisujući njegove uspjehe jedinicama Teritorijalne obrane, odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine. Većinu problema u funkcioniranju obrane Jajca muslimanski su autori u poslijeratnom interpretiranju tih događaja opisali kao posljedicu hrvatskih zahtjeva za priključenje Jajca HZ HB-u.

Ključne riječi: Jajce; Hrvatska zajednica Herceg-Bosna; Hrvatsko vijeće obrane; Armija Republike Bosne i Hercegovine; Vojska Republike Srpske

Jajce, općinu u srednjoj Bosni po administrativnoj podjeli Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (SR BiH), okruživale su većinski muslimanske općine Donji Vakuf i Travnik te općine Mrkonjić Grad, Šipovo i Skender Vakuf s većinskim srpskim stanovništvom. Takva administrativna podjela bila je na snazi kad su u proljeće 1992. počele borbe na području općine Jajce. Prema popisu stanovništva iz 1991., u

¹ Umjesto sadašnjega nacionalnog imena Bošnjak u radu ćemo koristiti naziv Musliman jer obrađuje razdoblje kad naziv Bošnjak nije bio dovoljno afirmiran niti službeno uveden u uporabu. Preimenovanje muslimanske nacije u bošnjačku prihvaćeno je na Bošnjačkom saboru 27. rujna 1993. Usp. BOUGAREL, „Od Muslimana do Bošnjaka: pitanje nacionalnog imena bosanskih muslimana”, 128.

Jajcu je živjelo 45.007 stanovnika, od čega 38,61% Muslimana, 35,13% Hrvata, 19,24% Srba te Jugoslavena i ostalih 7%.²

Područje Pougarka, nastanjeno gotovo 100% Hrvatima, isključeno je iz sastava općine Jajce 1963. i pripojeno Skender Vakufu, nastanjenom većinski srpskim stanovništvom. Dvije godine prije te odluke, prema popisu stanovništva iz 1961., u 17 sela pougarskoga kraja živjelo je 3394 Hrvata, 5 Muslimana, 12 Srba i jedan Jugoslaven. Prema istom popisu stanovništva, u općini Skender Vakuf Srbi su činili gotovo 95% stanovništva, a Hrvata je bilo samo 19, odnosno 0,2%. U Jajcu je 1961. godine bilo 40% Hrvata, 22% Muslimana, 25% Srba te 12,5% Jugoslavena. Na sljedećem popisu stanovništva u Jajcu 1971. godine Hrvata je bilo 35%, Muslimana 40%, a Srba 23%. Pripajanjem Pougarka općini Skender Vakuf udio Srba u ukupnom broju stanovništva smanjen je s 95% na 74%. Hrvati su bili zastupljeni s 20% i nisu imali nikakva utjecaja u toj dominantno srpskoj općini.³ Pripajanje područja Pougarka općini Skender Vakuf može se promatrati i kao ciljana odluka komunističke vlasti da se rasколи i razbije hrvatsko nacionalno biće Jajca, nakon koje Hrvati više nisu bili većina u Jajcu, a postali su izrazita manjina u srpskome Skender Vakufu.⁴

Formalna procedura o vraćanju Pougarka u sastav općine Jajce pokrenuta je 1992., ali nije do kraja provedena zbog složenih zakonskih procedura i ratnih okolnosti. U obrambenom smislu, tijekom srpske opsade Jajca cijeli prostor Pougarka i Jajca djelovao je kao zajedničko bojište, a sve postrojbe HVO-a s toga područja bile su podređene Općinskom stožeru HVO-a Jajce.

Na prvim demokratskim izborima u Jajcu 1990. godine Stranka demokratske akcije (SDA) osvojila je najveći broj vijećničkih mjesta, ukupno 22. Slijedili su Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) s 21 vijećnikom, Stranka demokratskih promjena (SDP) s 12, Jedinствена socijalistička partija Jugoslavije (JSPJ) sa 8, Srpska radikalna stranka s 4 te Demokratski socijalistički savez (DSS) s 3 vijećnika. Nacionalni sastav vijećnika bio je sljedeći: 29 Muslimana, 26 Hrvata, 13 Srba te 2 iz reda ostalih. Po petorica Muslimana i Hrvata ušla su u Skupštinu kao predstavnici stranaka koje su za sebe tvrdile da su multietničke (SDP i DSS).⁵

Srpska demokratska stranka (SDS) utemeljena je u Jajcu tek nakon izbora jer su srpski intelektualci zaključili da imaju veće izgledе ako na izbore iziđu okupljeni oko stranke projugoslavenske orijentacije. Međutim, s liste JSPJ-a u Skupštinu općine Jajce ušlo je 8 vijećnika, od kojih su svi bili Srbi. Još je 5 Srba izabrano u Skupštinu s lista SDP-a i DSS-a, pa je broj srpskih vijećnika u Skupštini bio 13, što je odgovaralo brojnosti srpskoga stanovništva u Jajcu.⁶

Ubrzo nakon objavljivanja službenih rezultata izbora tri najjače političke stranke (SDA, HDZ i JSPJ) započele su pregovore o formiranju vlasti u Jajcu. Do kraja veljače 1991. dogovorile su se o kandidatima za sve važnije pozicije u općinskoj vlasti. Izbor dužnosničkih mjesta u vlasti vršile su naizmjeničnim odabirom. Prva je birala SDA,

² Državni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine, „Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991.“, 54-55.

³ SULJIĆ et al., *Stanovništvo Bosne i Hercegovine u periodu 1879. do 1991. godine*, 742-744, 1164, 1201.

⁴ KALEB, „Pougarka u zavjetu šutnje čeka svoj puk“.

⁵ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 66-67.

⁶ MASTALIĆ KOŠUTA et al., *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.*, 39-42.

potom HDZ i na kraju JSPJ, a kad je s obzirom na broj Srba u Jajcu zadovoljena njihova kvota, raspored je nastavljen između SDA i HDZ-a. Za predsjednika Skupštine općine Jajce izabran je Midhat Karadžić iz SDA, a za predsjednika Izvršnog odbora općine Jajce Željko Jelica iz HDZ-a. U međuvremenu su članovi SDS-a pokušavali utjecati na odabir srpskih kadrova, iako nisu imali vijećnika u Skupštini, navodeći da su „prestali razlozi zbog kojih je SDS dopustio JSPJ-u da na izborima u Jajcu umjesto njih predstavlja srpski narod”. Predsjednik SDS-a BiH Radovan Karadžić čak je uputio dopis M. Karadžiću u kojem tvrdi da samo SDS može zastupati srpski narod te zahtijeva od muslimanskih i hrvatskih predstavnika u općinskoj vlasti suradnju isključivo s SDS-om.⁷

Nezadovoljni zastupljenošću u jajačkoj vlasti, po uputama srpskoga političkog rukovodstva Srbi su 27. siječnja 1992. u Jajcu konstituirali Skupštinu srpske opštine Jajce, na kojoj je proglašena Srpska opština Jajce i donesena odluka o njezinu pripajanju Autonomnoj pokrajini (AP) Krajini.⁸

Plan je bio uključiti Jajce najprije u sastav AP Krajine, a onda u ono što će postati teritorij Srpske Republike Bosne i Hercegovine. U tom smislu trebalo je ostvariti nadzor nad što većim brojem prometnih koridora između Posavine i srednje Bosne te geostrateški osigurati Banju Luku. Osim toga, područje Jajca imalo je u srpskim planovima i veliko značenje u smislu opskrbe električnom energijom Banje Luke i drugih mjesta u AP Krajini, pa težnje za osvajanjem Jajca treba promatrati i kao namjeru kontroliranja hidrografskih tokova rijeka Plive i Vrbasa.⁹

Za realizaciju toga plana bile su zadužene jedinice Teritorijalne obrane (TO) u susjednim općinama s većinskim srpskim stanovništvom te jedinice Jugoslavenske narodne armije (JNA). U drugoj polovini 1991. Generalštab Oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) izdao je zapovijed o premještanju postrojbi s teritorija Slovenije na druga područja tadašnje jugoslavenske države. Trideseta partizanska divizija JNA, koja je imala sjedište u Vrhniku, krajem kolovoza 1991. premještena je u zonu odgovornosti 5. korpusa JNA (Banjalučkog), u vojarnu Kula kod Mrkonjić Grada. U njezin sastav ušle su 1., 13. i 19. partizanska brigada. Planom mobilizacije bilo je predviđeno popunjavanje 1. partizanske brigade vojnim obveznicima iz Jajca, Mrkonjić Grada, Ključa i Šipova, sa zonom djelovanja na području Ključa, Jajca i platoa planine Vlašić. Trinaesta partizanska brigada popunjena je vojnim obveznicima s područja Mrkonjić Grada, Ključa i Šipova, sa zonom djelovanja na prostoru Kupreške visoravni. Devetnaesta partizanska brigada popunjena je vojnim obveznicima s Kupresa, iz Bugojna, Donjeg Vakufa i Travnika.¹⁰

⁷ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 66-67, 74-76, 90-91.

⁸ ICTY: Predmet br. IT-00-39, P64A.397, Skupština srpske opštine Jajce, *Zahtjev za prijem u AP Krajina*, broj: 01-1/92, 22. 2. 1992., pristup ostvaren 24. 2. 2024.

⁹ Duško TOPALOVIĆ, „Jajce: jesenska bitka za proljeće”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. 10. 1992., 13.

¹⁰ MATIĆ, BLAŽANOVIĆ, DULIĆ, 30. *pješadijska divizija Vojske Republike Srpske*, 62, 70; MARIJAN, *Smrt oklopne brigade*, 84.

Uloga Hrvatske zajednice Herceg-Bosne u organiziranju obrane Jajca

Pregovori vodećih političkih stranaka (SDA, SDS i HDZ) o budućem ustavnom uređenju BiH pokazali su do sredine rujna 1991. da ne postoji mogućnost usklađivanja stavova i da su neslaganja prevelika. To je dovelo do blokade rada Parlamenta, Predsjedništva i Vlade, što je bio uvod u osnivanje paralelnih institucija vlasti. S takvim organiziranjem prvi su počeli Srbi, oslonjeni na pomoć Srbije i JNA, proglašenjem Srpske autonomne oblasti (SAO) Hercegovine u rujnu 1991. godine. Srpska demokratska stranka od rujna do studenoga 1991. uspostavila je srpske autonomne oblasti, koje su bile neovisne o središnjoj vlasti, pri čemu su osnovane: Autonomna regija Krajina sa sjedištem u Banjoj Luci (17 općina), SAO Hercegovina sa sjedištem u Trebinju (9 općina), SAO Romanijsko-birčanska sa sjedištem u Sarajevu (6 općina), SAO Semberija sa sjedištem u Ugljeviku (3 općine) i SAO Sjeverna Bosna sa sjedištem u Doboju (17 općina).¹¹

Politički vrh BiH nije pokazao razumijevanje za situaciju na njezinim granicama, gdje su sukobi u ljeto 1991. prerasli u otvorenu agresiju JNA i pobunjenih Srba na Republiku Hrvatsku. Oni su i dalje vodili pregovore s JNA nadajući se da će ona zaštititi BiH i da je Armija još uvijek narodna. Nisu primjereno reagirali ni kad su srpske snage 1. listopada 1991. spalile hrvatsko selo Ravno u Hercegovini, što je po mnogima bio početak agresije na BiH. U tako složenim okolnostima SDA je iznijela inicijativu koja će Srbima dati povod za trajno napuštanje Skupštine. Riječ je o prijedlogu o suverenoj BiH – Platformi o položaju Bosne i Hercegovine u budućem ustrojstvu jugoslavenske zajednice, koji je Skupština SR BiH donijela 14. listopada 1991. Prihvaćen je i Memorandum u kojem je stajala odredba po kojoj skupštinska većina odlučuje o sudbini Republike kao cjeline, uz priznavanje prava skupštinskoj manjini zahtijevanja i ostvarivanja svakoga legitimnog interesa, uz uvjet njegova ostvarivanja bez primjene sile i na legalan i demokratski način. Karadžić je na početku skupštinskoga zasjedanja optužio SDA da je bez ikakve prethodne najave stavila prijedlog na glasanje i prekršila ranije postignut dogovor po kojem nijedan narod neće drugom narodu nametati nikakvu volju, niti dva naroda trećem, te da će se na glasanje u Skupštini predložiti samo oni dokumenti o kojima se suglase tri konstitutivna naroda, odnosno stranke koje ih predstavljaju. Marijan ističe da je takvim glasanjem u Skupštini SDA uz potporu HDZ-a na političku scenu uvela politiku preglasavanja jednoga od strane dvaju naroda.¹² Srpske stranke predvođene SDS-om trajno su napustile rad Skupštine, a tjedan dana poslije, 24. listopada, konstituirale su Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini.¹³ Nakon toga, 10. studenog 1991. održan je referendum srpskoga naroda kojim je izglasano uspostavljanje samostalne srpske republike u granicama BiH, s namjerom priključenja ostatku SFRJ.¹⁴

Dva dana nakon srpskoga referenduma proglašena je Hrvatska zajednica Bosanska Posavina sa sjedištem u Bosanskom Brodu, a 18. studenog 1991. u Grudama je proglašena Hrvatska zajednica Herceg-Bosna. U osnivačkom aktu navedeno je da će HZ HB „štovati demokratski izabranu vlast Bosne i Hercegovine dok postoji državna

¹¹ PAVLOVIĆ, *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992.*, 23-24; BORAS, *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1996.*, 102-103.

¹² MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini*, 47.

¹³ BORAS, *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1996.*, 101.

¹⁴ PAVLOVIĆ, *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992.*, 23-24.

nezavisnost Bosne i Hercegovine u odnosu na bivšu ili svaku buduću Jugoslaviju”.¹⁵ U njezin sastav ušlo je 30 cjelovitih općina, među kojima i Jajce, te 10 dijelova pojedinih općina. Potpisnik Odluke o uspostavi HZ HB-a u ime Hrvata Jajca bio je Ivan Jakovljević, u to vrijeme predsjednik Općinskoga odbora HDZ-a BiH u Jajcu. Međutim, Skupština općine Jajce nikad nije prihvatila odluku o uključivanju Jajca u sastav HZ HB-a jer su se tomu snažno protivili vijećnici SDA.¹⁶

Osnivanje HZ HB-a bio je hrvatski odgovor na opasnost od uključivanja BiH u proklamiranu Veliku Srbiju, kao i podijeljenost i nemoć Predsjedništva i republičkih institucija u zaštiti hrvatskoga naroda.¹⁷ Napad na selo Uništa u općini Bosansko Grahovo 10. svibnja 1991. i protjerivanje hrvatskoga stanovništva prošli su bez primjerenih reakcija republičkih institucija. Odgovarajući na zastupničko pitanje Stjepana Jurkića u Skupštini BiH 20. svibnja 1991., Vlada je priznala nesposobnost policije BiH da intervenira u Uništima nakon što je JNA zabranila ulazak u to selo.¹⁸ Reakcija nije bilo ni nakon napada srpskih snaga na Dubrovnik, pri čemu su 1. listopada 1991. razorili sedam hrvatskih sela u južnoj Hercegovini, uključujući i Ravno. Reakcije će uslijediti tek u siječnju 1992., kad je u Živinicama ubijen prvi Musliman.¹⁹

Takvi slučajevi, uz rat u Hrvatskoj koju je napadala posrbljena JNA, natjerali su hrvatsko stanovništvo u BiH na pripreme za obranu. Hrvati u Jajcu počeli su se organizirati kroz strukture HDZ-a i pribavljati naoružanje tajnim stranačkim kanalima preko Hercegovine i prije uspostave HZ HB-a. Mogućnost nabavke naoružanja tim kanalima pružena je i Muslimanima, ali je dio njihovih političkih predstavnika smatrao da do rata u BiH neće ni doći, pa su odbijanje nabavke pravdali nedostatkom novca.²⁰ Jedan od razloga naoružavanja stanovništva u Jajcu bilo je izuzimanje naoružanja Općinskoga štaba TO (OpŠTO) Jajce i njegovo stavljanje pod nadzor JNA 9. siječnja 1991. U suradnji s pojedinim oficirima JNA muslimanske i makedonske nacionalnosti, predstavnici općinske vlasti iz SDA i HDZ-a uspjeli su 18. rujna 1991.

¹⁵ LUČIĆ, *Uzroci rata*, 353.

¹⁶ Intervju s Ivanom Jakovljevićem, 3. 2. 2024.

¹⁷ BORAS, *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1996.*, 113.

¹⁸ „Izvaci iz još neobjavljene knjige Jadranka Prlića: Za Hrvate u BiH rat je počeo 1991. godine”, *Večernji list* (Zagreb), 19. 4. 2017., pristup ostvaren 10. 1. 2025., <https://www.vecernji.hr/vijesti/izvaci-iz-jos-neobjavljene-knjige-jadranka-prlica-za-hrvate-u-bih-rat-je-poceo-1991-godine-1164211>.

¹⁹ LUČIĆ, „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja”, 127-128, 133.

²⁰ Tadašnji predsjednik SDA Jajce Midhat Karadžić kaže da se naoružanje pribavljeno preko HDZ-a naplaćivalo po cijeni od 500 njemačkih maraka za automatsku pušku *kalašnjikov* i bilo je mnogo povoljnije nego na drugim mjestima, ali SDA nije imala dovoljno novca za nabavku naoružanja. Taj problem pokušavali su riješiti uz pomoć vrha SDA u Sarajevu, ali je većina stranačkih dužnosnika izbjegavala razgovor o toj temi jer su bili uvjereni da neće doći do rata u BiH. Ujesen 1991. dobili su kontakt osobe zadužene za Patriotsku ligu i Zelene beretke u Sarajevu, ali je i taj pokušaj nabavke naoružanja propao jer su tražili avansno plaćanje. KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 120-123. Tadašnji predsjednik Općinskoga odbora HDZ-a u Jajcu Ivan Jakovljević negira Karadžićeve navode o prodaji naoružanja nabavljenog preko HDZ-a. On tvrdi da se ništa nije prodavalo, a ono što je trebalo platiti platio je HDZ. Muslimanskom vodstvu nuđeno je uključivanje u te aktivnosti, ali oni nisu bili zainteresirani. Posredstvom HDZ-a, odnosno HZ HB-a, u Jajce je dovezeno oko tisuću komada raznoga pješačkog naoružanja. Nekad se morao platiti transport naoružanja i to je bilo sve što su jajački Hrvati plaćali. Intervju s Ivanom Jakovljevićem, 3. 2. 2024.

izvršiti povrat izuzetoga naoružanja, ali uz obećanje da će provesti mobilizaciju pričuvnoga sastava JNA. Naoružanje je vraćeno, ali mobilizacija nikad nije provedena. Jajce je bilo jedina općina u BiH koja je uspjela vratiti izuzeto naoružanje TO-a.²¹

U studenom 1991. SDA je pokušala prikriti dijeljenje naoružanja nekim prostornim jedinicama TO-a, i na području grada Jajca, ali je ta informacija brzo izašla u javnost. Svoj dio naoružanja zahtijevali su Hrvati, koji to prije nisu posebno isticali, kao i Srbi. Iz Republičkoga i Okružnoga štaba TO-a upućen je zahtjev za povrat naoružanja pod nadzor 5. korpusa JNA (Banjalučki korpus) uz prijetnju nasilnoga razoružavanja prostornih jedinica. Kočnica bržem formiranju prostornih jedinica TO-a bio je komandant TO-a Adem Spajić, zbog čega je SDA tražila njegovo povlačenje s te dužnosti, ali je on to odbio. Unatoč brojnim opstrukcijama, naoružanje se postupno dijelilo prostornim jedinicama TO-a u skladu s dogovorima između SDA i HDZ-a.²² Prve prostorne jedinice TO-a, ranga samostalne pješačke čete, formirane su 4. prosinca 1991. u gradu Jajcu te selima Jezero, Mile, Divičani i Zastinje, dok je u selu Vinac formirana jedinica snage samostalnoga pješačkog voda.²³

Naoružanje TO-a dijelilo se po nacionalnoj osnovi razmjerno postotnoj zastupljenosti u Jajcu. Muslimanima je pripalo oko 50% od 2159 komada raznoga pješačkog naoružanja, Hrvatima 40% i Srbima 10%. Oružje zaplijenjeno od Srba tijekom policijskih pretresa gotovo je u potpunosti završilo u muslimanskim rukama. Ako se uzme u obzir da je prilikom naoružavanja pričuvnoga sastava policije najviše naoružanja pripalo Muslimanima, onda se dolazi do toga da su prije početka rata pripadnici TO-a i policije muslimanske nacionalnosti imali na raspolaganju najmanje 1370 komada raznoga pješačkog naoružanja. Način raspodjele raspoloživoga naoružanja vjerojatno je bio presudan jer najugroženija mjesta koja su bila u dodiru sa srpskim snagama nisu bila odgovarajuće pripremljena ni u logističkom ni u kadrovskom smislu, zbog čega nisu mogla pružiti znatniji otpor prilikom srpskih napada.²⁴

Od početka 1992. godine HDZ u Jajcu organizirao je svoje vojne formacije, koje su formalno bile u sastavu OpŠTO-a, na čijem je čelu bio Adem Spahić iz SDA, a u stvarnosti pod zapovijedanjem Kriznoga stožera HDZ-a, koji je osnovan 22. studenog 1991. Ustrojeno je 15 satnija po regionalnom principu, koje su poslije bile temelj formiranja postrojbi HVO-a u Jajcu.²⁵ Krizni stožer HDZ-a Jajce uspostavio je od početka travnja 1992. stalno osiguranje položaja na planini Ranči i Poljanama s ukupno 20 vojnika u smjeni, kao i stalno dežurstvo s rotiranjem 16 pripadnika Kriznoga stožera.²⁶

²¹ Ukupno je vraćeno 350 automatskih pušaka, 630 poluautomatskih pušaka, 1100 pušaka M-48, 35 snajperskih pušaka, 44 puškomitraljeza M-72, 84 ručne bombe, 20 ručnih raketnih bacača, 12 minobacača 60 mm, 12 minobacača 82 mm, sedam bestrajnih topova, jedan protuavionski top 20/3 mm, dva kompleta *Strijela 2M*, 50 protutenkovskih mina, 4 tone eksploziva i velike količine druge vojne opreme. KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 84-86, 124-128, 129-132; Intervju s Ivanom Jakovljevićem, 3. 2. 2024.

²² KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 140-142.

²³ BiH-AIIZ-2-6392, ARBiH, OTA, *Odbrana teritorije općine Jajce*, 4.

²⁴ LJUBIČIĆ, *Pad Jajca i druge priče*, 30.

²⁵ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 4201, *Jajce 1992. rat*, prilog za bilten 55. domobranske pukovnije, 19. 8. 1994.

²⁶ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Krizni štab HDZ Jajce, *Zapovjed*, 14. 4. 1992.

Prvi srpski napadi na području općine Jajce

Pojedina rubna sela jajačke općine, većinom nastanjena Muslimanima, bila su u iznimno nepovoljnom okruženju i prva došla na udar srpskih napada. Općinski štab TO Jajce nedovoljno je radio na organizaciji njihove obrane i naoružavanju. Napad srpskih jedinica na muslimanska sela Ljoljići i Čerkazovići u ožujku 1992. bio je povod održavanju proširene sjednice Sekretarijata narodne obrane Jajce. Na njoj je, među ostalim, donesen zaključak o upućivanju prijedloga Skupštini za proglašenje izvanrednoga stanja na cijelom teritoriju općine Jajce te organiziranje TO-a za obranu napadnutih sela.²⁷ Predstavnici JNA odbijali su odgovornost za te napade tvrdeći da su ih izvele naoružane skupine srpskih ekstremista koje oni ne mogu kontrolirati.²⁸

Općinske vlasti zapovjedile su uspostavu nadzornih punktova na prilazima Jajcu kod hotela na Plivskom jezeru iz pravca Šipova i Mrkonjić Grada te kod hidroelektrane Jajce II na magistralnoj cesti prema Banjoj Luci. Zapovijed je uključivala i zabranu ulaska na područje općine Jajce svim naoružanim osobama, uključujući i pripadnike JNA. Na punktu kod hidroelektrane 8. travnja 1992. zaustavljen je autobus u kojem je među putnicima bilo sedam naoružanih srpskih rezervista JNA s područja Donjeg Vakufa i Bugojna, koji su se vraćali s ratišta u Hrvatskoj. Policajac Franjo Ladan pokušao ih je legitimirati, pri čemu ga je jedan od rezervista hladnokrvno ubio. Četvorica pripadnika lokalne postrojbe iz Bareva odgovorila su paljbom s punkta i usmrtila svu sedmoricu rezervista. Autobus je bio pun putnika, ali samo ih je dvoje lakše ranjeno.²⁹

Istoga dana, 8. travnja, osnovan je HVO, a idućega dana Predsjedništvo HDZ-a BiH donijelo je odluku o preustroju vojske iz TO-a u HVO na onim područjima gdje su Hrvati već bili vojno organizirani. Po zapovijedi Zapovjedništva HVO-a Srednja Bosna, u Jajce su 10. travnja 1992. iz Viteza preko Vlašića i Pugarja doputovali satnik Ivica Čobanac (bivši kapetan JNA) i Ignjac Koštroman sa zadaćom iniciranja uspostave Općinskoga stožera HVO-a Jajce i praćenja realizacije ustroja postrojbi HVO-a. Sljedećega dana u prostorijama Općine Jajce Čobanac je održao sastanak s članovima HDZ-a na kojem je za predsjednika HVO-a Jajce izabran Ivan Jakovljević, a za zapovjednika Općinskoga stožera HVO-a Slavko Poplašen.³⁰ Aktivnosti na ustrojavanju HVO-a u Jajcu muslimanska strana smatrala je pokušajem preuzimanja pune kontrole nad svim važnijim institucijama i objektima.³¹

Većinski muslimansko selo Jezero, smješteno na važnom križanju putova Jajce – Šipovo – Kupres i Jajce – Mrkonjić Grad – Bihać, srpske snage napale su u drugoj polovini travnja 1992. U napadu je više osoba zarobljeno i ranjeno, a mnogi su nakon toga bili izloženi mučenju i zlostavljanju.³²

²⁷ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 180.

²⁸ KLIKO, *Jajce 1992.*, 113-114.

²⁹ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 183-184.

³⁰ Intervju s Ivanom Jakovljevićem, 3. 2. 2024.

³¹ KLIKO, *Jajce 1992.*, 169.

³² Nespremnost muslimanskoga vodstva Karadžić u svojoj knjizi pokušava opravdati optužbama prema HVO-u, ističući da su postrojbe TO-a planirale napadne operacije kojima bi stavile pod kontrolu raskrižje putova Jajce – Šipovo – Mrkonjić Grad, ali im HVO nije pružao dogovorenu topničku pripremu s ciljem slabljenja vojne moći TO-a, da bi lakše preuzeli vlast u Jajcu i uveli ga u sastav HZ HB-a. KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 186-189. Međutim, HVO u Jajcu u to vrijeme nije imao nikakvo topništvo, a prvi top 76 mm

Na južnoj strani Jajce je graničilo s općinom Donji Vakuf, gdje su Muslimani prema popisu stanovništva iz 1991. bili apsolutna većina. Od početka 1992. bio je to jedini slobodan putni pravac jer su ostali vodili prema srpskim općinama Mrkonjić Grad, Šipovo, Skender Vakuf i Banja Luka, gdje su već bili uspostavljeni kontrolni punktovi. Međutim, u ranoj fazi ratnih sukoba, 6. svibnja 1992. srpske su snage bez borbi ovladale Donjim Vakufom. Time je Jajce i prije izbijanja prvih ratnih sukoba došlo u potpuno srpsko okruženje, bez mogućnosti opskrbe civilnoga stanovništva. Ostala je samo mogućnost uspostave koridora šumskim putovima prema Travniku. Za realizaciju toga zadatka bio je zadužen Općinski stožer HVO-a Jajce u suradnji s jedinicama TO-a Jajce. Za odabir najpovoljnije rute za povezivanje Jajca sa slobodnim teritorijem bio je zadužen zapovjednik HVO-a Dobretići Tadija Šugić, a za osiguranje navedenih aktivnosti dodijeljena mu je jedna specijalna postrojba. On je 18. svibnja podnio izvješće i iznio prijedlog koridora, koji je izradio s načelnikom Stožera HVO-a Jajce Franjom Cvitićem i trojicom pripadnika TO-a Jajce. Odmah je izdana zapovijed za pripremu mehanizacije, probijanje i nasipanje puta načelniku građevinske službe u Stožeru HVO-a Jajce Mati Leovcu i načelniku inženjerije HVO-a Jajce Željku Bojčetiću. Put je osposobljen za promet 2. lipnja, kad je uspostavljen i službeni kontakt s predstavnicima vlasti iz Travnika.³³

Do kraja svibnja 1992. nije bilo većih izgređa na općinskom području. Prvi srpski topnički napad na grad Jajce dogodio se 27. svibnja. Bila je srijeda, sajamski dan u Jajcu koji okupi velik broj građana. U napadu je ranjeno nekoliko civila te je počinjena velika materijalna šteta. Odabir vremena i ciljeva u gradu pokazuje da je srpska strana željela izazvati strah i paniku među civilnim stanovništvom i pokazati u kakvu se položaju grad nalazi.³⁴ Općinski stožer HVO-a Jajce odmah je reagirao izdavanjem zapovijedi za formiranje interventne postrojbe u koju su lokalne postrojbe trebale uputiti disciplinirane vojnike, po mogućnosti neoženjene.³⁵

Dva dana prije srpskoga napada na gradsko područje, 25. svibnja, općinske su vlasti poduzele prvi ozbiljniji korak na ustroju zajedničke obrane Jajca osnivanjem Ratnoga predsjedništva. Za komandanta je imenovan Midhat Karadžić iz SDA, a za njegova zamjenika Nikola Bilić iz HDZ-a. Zapovjednikom obrane imenovan je Borislav Đaković, a za zamjenike Adem Spajić i Slavko Poplašen. Istim aktom imenovani su i zapovjednici rodova i službi u Operativnom štabu Ratnoga predsjedništva. Na kraju zapovijedi o ustrojstvu naglašeno je da se po potrebi svi operativci štaba TO-a i stožera HVO-a stavljaju na raspolaganje Operativnom štabu Općine Jajce.³⁶

M1942 (ZiS-3) iz Republike Hrvatske upućen je u Jajce tek 30. lipnja 1992. BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., HVO, općina Jajce, *Izvješće o financijskom poslovanju od 15.05.92 do 10.06.93.*, broj: 01-08, 2. 10. 1993.

³³ Ivan Jakovljević, Izlaganje na okruglom stolu povodom 30. obljetnice pada Jajca, „Jajce u obrani 1992. godine i njegov pad”, Jajce, 28. 10. 2022. Tonski zapis s toga skupa pohranjen je u arhivu braniteljske udruge „13. rujan” Jajce.

³⁴ VRANJICAN, *Jajce u obrani 1992.* (0:35 – 2:11); KLIKO, *Jajce 1992.*, 139-141.

³⁵ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, OS HVO Jajce, *Zapovijedi stožera HVO-a Jajce*, broj: 30/92, 27. 5. 1992.

³⁶ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., Ratno predsjedništvo općine Jajce, *Naredba o postavljenju*, broj: 01-94/92, 25. 5. 1992.

Početak operacije Vojske Republike Srpske *Vrbas* '92

Za nesmetanu opskrbu električnom energijom širega područja Banje Luke srpske su snage morale zauzeti Jajce i hidroelektrane Jajce I i Jajce II. Za realizaciju tih planova bila je zadužena 30. partizanska divizija JNA (osnivanjem Vojske Republike Srpske (VRS) preimenovana u 30. krajišku diviziju). Na raspolaganju su imali oko 8000 vojnika, nekoliko tenkova i vatrenu potporu 30 topničkih oruđa.³⁷ Srpsko vojno i političko vodstvo smatralo je da hrvatske i muslimanske snage u Jajcu ugrožavaju susjedne srpske općine, osobito kontrolom hidroelektrana na Vrbasu, te da bi trebalo zauzeti te kapacitete koji bi koristili srpskoj strani. Zbog toga su donijeli odluku o pokretanju vojne operacije kodnoga naziva *Vrbas* '92.³⁸ Od početka lipnja 1992. započeli su srpski napadi na sela Vinac, Torlakovac i Jezero, u kojima je živjelo većinsko muslimansko stanovništvo, te su ona zauzeta bez većega otpora.³⁹

Napadi na gradsko područje potaknuli su razgovore predstavnika HVO-a i TO-a o uspostavi Zajedničkoga zapovjedništva, pored već formiranog Ratnog predsjedništva u koje su bili uključeni predstavnici HVO-a i TO-a. Odlučeno je da će na njegovu čelu biti Hrvat, Borislav Đaković, koji je u Operativnom štabu Ratnoga predsjedništva već bio imenovan zapovjednikom obrane Jajca. Izabran je i mješoviti sastav stožera Zajedničkoga zapovjedništva, čiji je zadatak bio koordinirati borbene aktivnosti sa zapovjedništvima TO-a i HVO-a.⁴⁰ U prvim tjednima lipnja izvedeno je nekoliko zajedničkih diverzantskih akcija, popunjena je prva crta obrane, počelo je uređenje položaja te opremanje i naoružavanje vojske. Prva uspješno izvedena diverzantska akcija bila je 1. lipnja na planini Bukovici, u kojoj su pripadnici HVO-a i TO-a nanižili srpskoj strani velike gubitke – 16 poginulih i četvorica ranjenih.⁴¹ Poslije te akcije HVO i TO nisu uveli svježe snage i preuzeli kontrolu nad Bukovicom, zbog čega su u iduća tri dana srpske postrojbe ponovo zauzele taj dominantni položaj. Smatrajući se odgovornim za gubitak Bukovice, Đaković je podnio ostavku te prije njezina prihvatanja napustio Jajce i otišao u Travnik. Midhat Karadžić poslije u svojoj knjizi za te propuste krivi HVO, a nesnalaženje Zajedničkoga zapovjedništva vidi kao potvrdu svojih sumnji „u dobre namjere hrvatske strane”, a sve „u cilju preuzimanja vlasti i priključenja Jajca HZ-HB-u”.⁴² Umjesto Đakovića, za zapovjednika je imenovan Stjepan Blažević, ali je ubrzo Zajedničko zapovjedništvo prestalo s radom jer se pokazalo nefunkcionalnim u organiziranju obrane Jajca i zbog toga što nije moglo odgovarajuće koordinirati aktivnosti postrojbi HVO-a i TO-a.⁴³

Hrvatskom vijeću obrane posebno se zamjerilo „krajnje pasivno držanje” u obrani Vinca i Jezera, iako su to bila većinski muslimanska sela u kojima gotovo da nije

³⁷ VELIMIROVIĆ, *Vojska Republike Srpske u odbrambeno-otadžbinskom ratu*, 103.

³⁸ ĆIRKO, *Ratni put boraca Šipova 1991-1996.*, 41.

³⁹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Komanda 30. pd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-201, 1. 6. 1992.

⁴⁰ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 203.

⁴¹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Komanda 30. pd, *Preduzimanje mera bezbednosti i borbenog obezbeđenja*, sp. br. 1034-1, 21. 6. 1992.; KLIKO, *Jajce 1992.*, 153; ĆIRKO, *Ratni put boraca Šipova 1991-1996.*, 43.

⁴² KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 203-204.

⁴³ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Ratno predsjedništvo općine Jajce, *Odluka o postavljenju zapovjednika obrane općine Jajce*, broj: 01-119/92, 8. 6. 1992.; MASTALIĆ KOŠUTA et al., *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.*, 51.

bilo nijednoga Hrvata. Međutim, ključni problem bio je u rukovodstvu OpŠTO-a, čijim radom SDA nije bila zadovoljna od samoga početka iako su oni predložili Adema Spahića za komandanta. Ubrzo je SDA smijenila Spahića, ali nisu mogli pronaći osobu koja će prihvatiti tu dužnost.⁴⁴ Rješenje je na kraju ponudio Muhjudin Kadrić, koji se sam predložio za komandanta OpŠTO-a, ali pod uvjetom da tu dužnost obavlja kao kadar SDP-a, koji je u to vrijeme bio u oporbi, što je i prihvaćeno.⁴⁵

Na početku prve velike napadne operacije na Jajce, 12. lipnja 1992., srpske su snage iz pravca Mrkonjić Grada uz potporu tenkova i oklopnih transportera napale položaje branitelja u rajonu sela Vlasinje, Kovačica i Barevo. Poslije nekoliko sati borbe i velikih žrtava branitelji su napustili borbene položaje. Nitko u zapovjedništvu HVO-a i TO-a nije znao dokle su srpske snage napredovale, ali se nisu ni konzultirali, pa su odvojeno poslali po jednu interventnu postrojbu u izviđanje stanja na bojišnici. Postrojba HVO-a naišla je u ranim jutarnjim satima 13. lipnja u rajonu Šebeza na pješačku četu iz sastava rezervnoga sastava MUP-a Mrkonjić Grad. Skupina od dva-desetak vojnika HVO-a podijelila se u tri manje skupine te su u iznenadnom napadu nanijeli teške gubitke srpskim snagama – 13 zarobljenih, 20 poginulih i 31 ranjeni vojnik.⁴⁶ Jedinica TO-a stigla je u područje Šebeza kad je bitka već bila završena, a zajedno s njima bio je i pukovnik Filip Filipović, zapovjednik Operativne grupe HVO-a Srednja Bosna, u čijem je sastavu bilo i Jajce, s manjom postrojbom Hrvatskih oružanih snaga (HOS) iz Travnika. Oni su napali srpske snage na pravcu prema Barevu i nastavili ih goniti prema Vlasinju, gdje su uspjeli onesposobiti jedan tenk i ubiti najmanje dvojicu srpskih vojnika.⁴⁷ Komanda 1. krajiškoga korpusa izvijestila je Glavni štab VRS-a o tom događaju, naglašavajući da je prethodnoga dana na području Jajca „neprijatelj iz zasjede napravio masakr nad četom MUP-a Mrkonjić Grad”.⁴⁸ U izvanrednom izvješću oficira bezbjednosti 30. partizanske divizije VRS-a navodi se da je napad izvela skupina HOS-ovaca od 7-10 ljudi.⁴⁹

Tu bitku opisao je i pukovnik Filip Filipović u izvješću upućenom nadređenom zapovjedništvu HVO-a Srednja Bosna. On navodi da je sa svojom postrojbom krenuo iz Jajca oko 5 sati te je po dolasku u širi rajon Šebeza s pripadnicima TO-a organizirao protuoklopnu borbu. Do tada je već bio završen boj u Šebezima u kojem je postrojba HVO-a u potpunosti razbila srpske snage.⁵⁰

Karadžić je taj uspjeh HVO-a pripisao jedinici TO-a Jajce i u opisu bitke u svojoj knjizi nigdje ne spominje sudjelovanje HVO-a.⁵¹ Autori knjige *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.* također negiraju ulogu HVO-a u tom sukobu,

⁴⁴ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Ratno predsjedništvo općine Jajce, *Odluka*, broj: 01-116/92, 5. 6. 1992.

⁴⁵ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 204-205.

⁴⁶ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: HVO, OS Jajce, SIS, *Izvješće o uhićenim i zarobljenim osobama na strani agresora*, 2. 10. 1992.; Komanda 30. pd, *Preduzimanje mera bezbednosti i borbenog obezbeđenja*, Sp. br. 1034-1, 21. 6. 1992.

⁴⁷ KLIKO, *Jajce 1992.*, 191-192.

⁴⁸ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Komanda 1. KK, *Redovni borbeni izveštaj*, Op. str. pov. br. 44-1/180, od 14. 6. 1992.

⁴⁹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Komanda 30. pd, *Vanredni borbeni izveštaj*, str. pov. br. 174-250, 13. 4. 1992.

⁵⁰ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HVO, 2. operativna zona, *Izvješće*, 14. 6. 1992.

⁵¹ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 235-236.

koji interpretiraju na temelju članaka u *Oslobođenju* od 11. i 18. lipnja 1992. Netočno je navedeno da je 11. lipnja „agresor provalio u selo Barevo“, nakon čega je Krizni štab Općine Jajce, „bez Hrvata koji su ga napustili“, donio odluku o protunapadu koji je otpočeo ujutro 13. lipnja. Ističe se uspješnost akcije i velik broj likvidiranih „četnika“, zarobljavanje jednoga tenka i oklopnoga transportera, ali i nesuglasice s pripadnicima HVO-a oko podjele ratnoga plijena, uz tvrdnje da HVO nije sudjelovao u toj akciji.⁵²

Te navode demantira presuda Kantonalnoga suda u Novom Travniku iz 2006. godine. Zbog zločina počinjenog nad zarobljenim srpskim vojnicima u Šebezima tijekom zarobljavanja i njihova boravka u vojnom zatvoru u Jajcu pravomoćno je na višegodišnju zatvorsku kaznu osuđen pripadnik vojne policije HVO-a Jajce Jozo Lovrenović. U obrazloženju presude stoji da su u akciji sudjelovali pripadnici vojne policije HVO-a Jajce, dok se sudjelovanje pripadnika TO-a uopće ne spominje.⁵³

Od 13. lipnja 1992., uz pomoć pukovnika Filipa Filipovića i satnika Ivica Čobanca, započeo je preustroj HVO-a Jajce.⁵⁴ Do 16. lipnja reorganiziran je Općinski stožer s pratećim službama te ustrojeno sedam bojni formiranih po regionalnom principu.⁵⁵ Od 24. lipnja u obrani Jajca sudjelovala je i 1. jajačka bojna Tomislavgrad, koja je formirana 15. svibnja 1992. u Tomislavgradu od jajačkih dragovoljaca. U njezinu sastavu bilo je oko 12% Muslimana.⁵⁶

Prema evidencijama sedam bojni HVO-a Jajce i Pougarske bojne, brojno stanje do pada Jajca, uključujući poginule i ranjene pripadnike, bilo je 3651 vojnik, a po postrojbama je brojno stanje bilo sljedeće:

- Općinski stožer s pratećim službama, zapovjednik Stjepan Blažević, 243 pripadnika
- 1. jajačka bojna Tomislavgrad, zapovjednik Ivo Šimunović, 596 pripadnika⁵⁷
- 2. bojna, zapovjednik Stipo Ljubičić, 446 pripadnika
- 3. bojna, zapovjednik Jozo Radić, 325 pripadnika
- 4. bojna, zapovjednik Mato Marčeta, 417 pripadnika
- 5. bojna, zapovjednik Branko Bungić, 437 pripadnika
- 6. bojna, zapovjednik Zvonko Šimunović, 213 pripadnika
- 7. bojna, zapovjednik Nikola Pedljo, 250 pripadnika
- Pougarska bojna, zapovjednik Milenko Pilić, kasnije Tadija Šugić, 724 pripadnika.⁵⁸

⁵² MASTALIĆ KOŠUTA et al., *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.*, 53.

⁵³ Kantonalni sud Novi Travnik, *Presuda Jozi Lovrenoviću*, broj predmeta: 06 0 K 008917 16 K, 28. 10. 2006., pristup ostvaren 28. 1. 2022., <http://www.birnsources.com/uploads/2017/09/lovrenovickantonalnisudnovitravnik.pdf>.

⁵⁴ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, HZ HB, HVO, OS Jajce, broj: 01-208/92, 19. 6. 1992.

⁵⁵ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 4201, *Jajce 1992. rat, prilog za bilten 55. dp*, 19. 8. 1994.

⁵⁶ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 69, Glavni stožer, *Zapovijed*, broj: 338, 11. 6. 1992.

⁵⁷ Prema evidenciji pripadnika 1. jajačke bojne Tomislavgrad, koja je rađena poslije pada Jajca, krajem 1992. godine, bez urudžbenoga broja, kroz tu je bojnu od dolaska u Jajce pa do pada Jajca prošlo ukupno 630 vojnika. Od toga su 73 pripadnika bojne bili Muslimani. BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., *Popis pripadnika 1. jajačke bojne Tomislavgrad*.

⁵⁸ *Evidencija pripadnika HVO-a Jajce od 28. 4. do 30. 10. 1992.* Detaljni podaci dostupni su u Ministarstvu za pitanje branitelja i invalida Domovinskog rata Federacije BiH.

U operativno-taktičkoj analizi pod nazivom *Odbrana teritorije općine Jajce*, koju je poslije pada Jajca izradila komanda Armije Republike Bosne i Hercegovine (Armija BiH)⁵⁹ Jajce, netočno se navodi da je brojno stanje obrane Jajca bilo 4860 vojnika, od čega je pripadnika HVO-a bilo samo 1500.⁶⁰ Nisu dostupne evidencije brojnoga stanja TO-a, odnosno Armije BiH do pada Jajca, pa je navedeni broj od 3360 njihovih vojnika vjerojatno i točan. Međutim, brojno stanje postrojbi HVO-a Jajce znatno je umanjeno.

Nakon ustroja postrojbi HVO-a Jajce došlo je do reorganizacije OpŠTO-a, u čijem je sastavu ostao zanemariv broj Hrvata. Pod njihovim zapovjedništvom ostali su izvidnički vod, protudiverzantski vod i vod vojne policije, čete Barevo, Bešpelj i Vlasinje te samostalni vodovi Cvitovići, Zdaljevac i Šipovo. Imali su i interventne jedinice koje su djelovale na području cijele bojišnice – četu Bosna, četu Jajce te izvidničko-diverzantski vod Kobra. Od početka srpnja 1992. u organizacijskoj strukturi Armije BiH u Jajcu, koja se nije mijenjala u odnosu na strukturu OpŠTO-a Jajce, pored navedenih jedinica bili su rajonska jedinica Jajce s četama Baščeluci, Bare, Carovo Polje, Centar, Pijavice, Prudi, Pšenik, Volijak 1, Volijak 2 i Zastinje te Donolučki odred,⁶¹ u čiji je sastav ušla raspuštena rajonska jedinica Divičani. Rajonska jedinica Jajce imala je zonu odgovornosti od Mišije ravni preko Kerpića, tunela na Skeli, Varošnica, Pijavica, Mračaja, Čanina polja i Gole planine do Bareva.⁶² Međutim, na nekim dijelovima bojišnice, poput Čanina polja i Gole planine, jedinice Armije BiH bile su pridodane postrojbama HVO-a kao ispomoć. I na nekim drugim dijelovima bojišnice, poput brda Hum, zona odgovornosti se poklapala te se obrana izvodila uz koordinaciju postrojbi HVO-a i Armije BiH.

Do kraja lipnja Dnolučki odred imao je oko 1000 pripadnika, ali su raspolagali sa samo 311 pušaka, uključujući i lovačke. Zona odgovornosti Dnolučkoga odreda bila je na pravcu Kerpić – Klike – Hum – Hristovac – Rašće – Brvanci – Suho Polje – Dnolučki palež, ukupne dužine 35 km. Na Humu je bila razmještena i jedna postrojba HVO-a s protuzračnom obranom. Obrambeni položaji nisu bili uspostavljeni cijelom dužinom crte obrane, jer bi to bilo nemoguće s tolikim brojem vojnika i lošom opremljenosti jedinice, nego su položaji bili utvrđeni samo na odabranim, važnijim uporištima.⁶³ Zbog nedostatka naoružanja i opreme mobilizacijski kapacitet sela u području Dnoluke nije mogao biti potpuno iskorišten, pa vojni obveznici stariji od 45 godina nisu mobilizirani.⁶⁴

Zoran Ljubičić, koji je 1992. bio pomoćnik zapovjednika HVO-a Jajce za informativno-političku djelatnost, navodi u svojoj knjizi da je HVO tijekom srpske opsade Jajca 1992. držao 70-80% crte obrane, a djelatnici TV Jajce, koja je bila pod musli-

⁵⁹ Od 23. lipnja 1992. TO BiH naredbom Predsjedništva BiH mijenja naziv u Armija Republike Bosne i Hercegovine, a dotadašnji Štab TO BiH preimenovan je u Glavni štab Oružanih snaga R BiH. BELJO, „Sukobi Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatskog vijeća obrane u Gornjem Vakufu tijekom 1992. godine”, 392.

⁶⁰ BiH-AIIZ-2-6392, ARBiH, OTA, *Odbrana teritorije općine Jajce*, 5.

⁶¹ Dnoluka je šire područje na desnoj obali rijeke Vrbasa, a obuhvaća više sela jajačke općine.

⁶² KLIKO, *Jajce 1992.*, 170, 173-174.

⁶³ Intervju s Nazifom Kahrićem, komandantom Dnolučkoga odreda, 18. 1. 2024.

⁶⁴ Kliko navodi da je Dnolučki odred imao oko 1200 pripadnika te da su imali na raspolaganju 411 „cijevi”, računajući i privatno lovačko naoružanje. KLIKO, *Jajce 1992.*, 182-183. Nema dostupnih podataka za brojno stanje ostalih jedinica TO-a, odnosno Armije BiH u Jajcu.

manskom kontrolom, u svojim izvješćima uopće nisu spominjali postrojbe HVO-a. Političko i vojno vodstvo Muslimana nije shvaćalo ozbiljnost situacije, zbog čega su kasnili i s obrambenim pripremama. Zbog svega navedenog, ističe Ljubičić, „HVO je odlučio uspostaviti kompletnu infrastrukturu vlasti za hrvatski narod kako bi, sa što manje žrtava, podnijeli rat”.⁶⁵

Zapovjednik Općinskoga stožera HVO-a donio je 10. srpnja 1992. zapovijed o raspuštanju Ratnoga predsjedništva i formiranju privremene civilne vlade u Jajcu, na čije je čelo imenovan Nikola Bilić, predsjednik HVO-a Jajce. U obrazloženju je naglašeno loše funkcioniranje obrane Jajca i civilnih vlasti te nedovoljna uključenost jedinica Armije BiH na prvim crtama bojišnice.⁶⁶ Komanda Armije BiH odgovorila je uvođenjem mjera osiguranja koje su uključivale postavljanje vojnih straža ispred nekih javnih ustanova i motrenje vojarni HVO-a. Organiziran je sastanak najužega političkog i vojnog vodstva SDA u Jajcu, na kojemu je bilo 11 dužnosnika. Predsjednik SDA Midhat Karadžić svakome od njih pojedinačno je postavio pitanje: „Jesi li spreman i sa Hrvatima ući u ratni sukob, ako oni silom, kako su najavili, pokušaju u Jajcu nametnuti svoju HVO vlast?” Svi su odgovorili potvrdno. Sastanak je završio donošenjem zaključka u „formi bošnjačkog odgovora na prijetnje stožera HVO-a o raspuštanju Ratnog predsjedništva i formiranju ratne vlade”, ali Karadžić u svojoj knjizi ne navodi nijedan detalj toga zaključka.⁶⁷ Zapovijed Općinskoga stožera HVO-a nije donijela veće promjene na terenu osim što je dodatno narušeno povjerenje između HVO-a i TO-a.

Postrojbe HVO-a u Jajcu od početka ratnih sukoba pa do pada Jajca, uz određene korekcije tijekom srpske opsade, imale su sljedeće zone odgovornosti, odnosno držale aktivni dio crte obrane, uz ispomoc pripadnika Armije BiH na kritičnim dijelovima bojišnice i povremeno HOS-a, a poslije i postrojbi HVO-a i Armije BiH iz srednje Bosne:

- 1. i 2. bojna, crta obrane u dužini oko 12-13 km: Plivsko jezero – Navis – Vrata – Dubrave – Garine doline – prema Jeliku spajaju se s TO Jajce
- 3. bojna, crta obrane u dužini oko 7-8 km: HE Jajce I – HE Jajce II – Barevo – Vrbas – Župni ured u Podmilačju
- 4. bojna, crta obrane u dužini oko 8-9 km: Slijepi potok – Arapove klade – Gudura iza Suhog Polja – Palež – spoj s Hamandžićima – spajaju se s TO Karaula-Turbe
- 5. bojna, crta obrane u dužini oko 14-15 km: Skela – Kerpić – Hum – Hrašće
- 6. bojna, crta obrane u dužini oko 16-17 km: od ušća Ugra – Kljun (ispred Podova) – Milaševci – Priska – prema Zasavici (spoj s Pougarskom bojnomo)
- 7. bojna, crta obrane u dužini oko 6 km: Skela – industrijska zona Elektrobosne – iza Pijavica (uz kanal) – tvornica vode – uz Plivu spoj s 1. bojnomo kod Šehalića gaja
- Pougarska i Kotorvaroška bojna, crta obrane u dužini oko 18 km: Davidovići – Zasavice – Kokalovići – Kričići – Melina – Vukovići – Malo Vitovlje – prema Slijepom potoku.⁶⁸

⁶⁵ LJUBIČIĆ, *Pad Jajca i druge priče*, 32.

⁶⁶ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., HZ HB, HVO, OS Jajce, *Naredba*, broj: 01-283/92, 10. 7. 1992.

⁶⁷ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 253-256.

⁶⁸ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., Podaci o rasporedu i zonama odgovornosti postrojbi HVO-a u Jajcu. Razgovor s Franjom Crnojom, ratnim načelnikom, odnosno zamjenikom načelnika Općinskoga stožera HVO-a Jajce, 9. 2. 2024.

Od početka kolovoza 1992. srpske su snage pripremale novu ofenzivu na Jajce. U isto vrijeme Općinski stožer HVO-a Jajce pripremao je napad na kotu 866 Navis, dominantni objekt iznad sela Mile s kojega se kontrolira prometnica Mrkonjić Grad – Šipovo. Navis je uspješno zauzet 3. kolovoza, pri čemu je poginuo jedan pripadnik 1. bojne HVO-a, a više ih je ranjeno u nekoliko srpskih topničko-pješačkih protunapada.⁶⁹ Borbe za Navis nastavljene su i idućih dana uz velik broj ranjenih pripadnika 1. bojne i pridodanih postrojbi.⁷⁰

U nastavku operacije *Vrbas '92* srpske su snage imale zadaću dovesti Jajce u bezizlaznu situaciju. Glavni napad počeo je 12. kolovoza uz potporu ratnoga zrakoplovstva VRS-a.⁷¹ Težište je bilo na Goljoj planini, Čaninu polju i u širem rajonu Pougarja.⁷² Međutim, svi su napadi odbijeni uz velike srpske gubitke u ljudstvu i tehnici. Ukupno su na Goljoj planini poginula 23 vojnika VRS-a. Jedno je borbeno oklopno vozilo uništeno, a jedno zarobljeno.⁷³ U tim borbama sudjelovao je diverzantski vod HVO-a pod zapovjedništvom Mije Radovca te izvidničko-diverzantski vod Armije BiH pod zapovjedništvom Mesuda Krajišnika. Tijekom borbi smrtno je ranjen Šimo Radovac, načelnik inženjerije HVO-a Jajce.⁷⁴

Autori knjige *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.* i taj vojnički uspjeh pripisuju isključivo Armiji BiH. Navode da su njezini pripadnici pustili srpske snage da pridu blizu linijama obrane tenkovima, transporterima i pješaštvom, a onda su iznenada prešli u protunapad nanoseći im velike gubitke u ljudstvu i tehnici.⁷⁵ Slično navodi i Karadžić, a HVO spominje samo u kontekstu pokušaja uzimanja ratnoga plijena od pripadnika Armije BiH.⁷⁶

Pripadnik diverzantskoga voda HVO-a Momir Radovac izjavio je 2014. o tim borbama sljedeće:

„Gola planina je možda bila najkritičnija u to vrijeme. Tim pravcem Srbi su imali prohodnost za svoja oklopna vozila preko Brda, s jedne strane iznad Kovačice i Liskovice i s druge strane iznad Jezera. [...] I toga dana, 12. 8., kada su oni krenuli bila je žestoka, jedna od žešćih borbi. Što se tiče našeg voda, a to mogu i drugi potvrditi, možda je najveću ulogu odigrao Šimo Radovac koji je poginuo. [...] On je došao sa minobacačem 60 mm, znači jurišnim, koji je možda i napravio najveću pomutnju, jer je to njih iznenadilo. Tu smo zarobili jedan BOV oklopnjak i jedan transporter koji je bio gusjeničar. Bilo je i uništenih vozila. Osjetila se velika panika i tu su se oni razbježali.”⁷⁷

⁶⁹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: Komanda TG-2, *Redovni borbeni izveštaj*, 3. 8. 1992.; *Ratni dnevnik Taktičke grupe-2*, od 16. 6. 1992. do 10. 8. 1992.

⁷⁰ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, 1. jajačka bojna, *Kronologija događaja u Jajcu 1992. godine*, 7.

⁷¹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: Komanda 30. kd, *Predlozi i zahtevi*, str. pov. br. 174-416, 9. 8. 1992.; Komanda 1. mpoabr, *Zapovest za odbranu i aktivna dejstva*, 9. 8. 1992.; HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, OS HVO Jajce, *Izvešće*, Jajce, 12. 8. 1992.

⁷² HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: Komanda 1. mpoabr, *Zapovest za odbranu i aktivna dejstva*, Bjelajci, 9. 8. 1992.; Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izveštaj*, str. pov. br. 174-419, 10. 8. 1992.

⁷³ VUČKOVAC, „Gola planina, poginuli VRS, pomen 25g – 2017”.

⁷⁴ KLIKO, *Jajce 1992.*, 216-217.

⁷⁵ MASTALIĆ KOŠUTA et al., *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.*, 56.

⁷⁶ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 271-272.

⁷⁷ VRANJICAN, *Jajce u obrani 1992.* (23:30 – 25:20).

U vrijeme najveće srpske ofenzive na Jajce, načelnik Glavnoga štaba Armije BiH Sefer Halilović zapovjedio je 13. kolovoza 1992. stavljanje Općinskoga štaba Armije BiH Jajce pod komandu Regionalnoga štaba obrane Zenica. Tom zapovijedi muslimanske jedinice u Jajcu napokon su dobile mjesto u liniji zapovijedanja Armije BiH. Već sljedećega dana na zahtjev komande Armije BiH u Jajcu iz Travnika je u ispomoć upućen 1. krajiški bataljun Armije BiH, koji je ustrojila i opremila Hrvatska vojska u Zagrebu.⁷⁸ Nepostojanje jasno definirane linije zapovijedanja u Armiji BiH sve do sredine kolovoza 1992. upućuje na zaključak da se vrh Armije BiH u obrani Jajca oslanjao na postrojbe HVO-a i koordinaciju borbenih djelovanja svojih postrojbi u Jajcu s HVO-om. Inicijativa za uvezivanje s Regionalnim štabom Armije BiH Zenica potekla je iz Jajca, a povod joj je, prema poslijeratnoj bošnjačkoj analizi, bilo stanje na bojišnici i povlačenje postrojbi HVO-a s crte obrane u rajonu Čanina polja.⁷⁹ Međutim, povlačenje branitelja s Čanina polja dogodilo se 23./24. kolovoza 1992., zbog čega to nikako ne može biti razlog navedene inicijative i traženja pojačanja od nadređene komande Armije BiH.⁸⁰

Od početka napada srpskih snaga na Jajce najžešće borbe i najveći gubici sukobljenih strana bili su na bojišnici u rajonu Čanina polja. Bila je to zona odgovornosti 1. bojne HVO-a, čije je ljudstvo bilo raspoređeno na bojišnici i nisu imali vremena za odmor iscrpljenih vojnika.⁸¹ Na koti Navis, koja je također ulazila u njihovu zonu odgovornosti, bili su najveći problemi jer su srpske snage svakoga dana izvodile napade da bi ju ponovo stavile pod svoju kontrolu.⁸² Ukupno je u borbama na Čaninu polju od 12. do 16. kolovoza 1992. ranjeno više od 60 branitelja, a najmanje ih je 10 poginulo.⁸³

Prvi sektor obrane grada, Čanino polje, srpske su snage u potpunosti zauzele 24. kolovoza, ali su u selo Mile ušle tek nakon dva dana granatiranja napuštenih položaja. Bilo je to prvo hrvatsko selo u jajačkoj općini koje je palo u srpske ruke. Nova crta obrane uspostavljena je u rajonu sela Vrbica.⁸⁴ U Zapovjedništvu HVO-a Srednja Bosna smatrali su da se Čanino polje mora povratiti, a dotad je HVO Jajce trebao spriječiti daljnji prodor srpskih snaga. Međutim, pojačanja koja su poslali nisu bila dovoljna za protunapad na tom dijelu bojišnice.⁸⁵

O okolnostima pada Čanina polja vodile su se žestoke rasprave između pripadnika HVO-a i Armije BiH u Jajcu, koji su okrivljavali jedni druge za gubitak toga važnog uporišta. U poslijeratnim interpretacijama ratnih događanja u Jajcu 1992. pojedini bošnjački autori optužuju za pad Čanina polja isključivo HVO, kao što je navedeno u knjizi *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995*. Čak se gubitak Čanina polja dovodi u vezu s posjetom Darija Kordića i Tihomira Blaškića Jajcu, uz naglasak da je nakon njihova boravka u Jajcu HVO napustio bojišnicu „bez

⁷⁸ KLIKO, *Jajce 1992.*, 221-222.

⁷⁹ BiH-AIIZ-2-6392, ARBiH, OTA, *Obrana teritorije općine Jajce*, 11.

⁸⁰ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, 1. jajačka bojna Tomislavgrad, *Izjava*, 22. 8. 1992.

⁸¹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, *Dnevnik zapovjednika 1. bojne*, 72-73.

⁸² *Isto*, 89.

⁸³ *Isto*, 91-98.

⁸⁴ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 4201, *Jajce, osobna karta jajačkog gospodarstva*, 21. 8. 1994.

⁸⁵ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, OS SB, *Borbena zapovijed*, 23. 8. 1992.

ikakvih napada agresora”.⁸⁶ Midhat Karadžić u svojoj knjizi navodi da su Kordić i Blaškić zapovjedili „povlačenje HVO postrojbi sa najosjetljivije i istovremeno najutvrđene linije odbrane hotel Jajce – Navis – Čanino polje – Podovi, a da prethodno o tome nisu obavijestili komandu TO-a i njene borbe, koji su tu noć sa 8. na 9. avgust 1992. godine, zajedno s njima branili grad”.⁸⁷

Od Općinskoga stožera HVO-a u Jajcu, nakon teških borbi u kolovozu 1992. i gubitka najvažnije crte obrane grada, nadređeno zapovjedništvo očekivalo je promjene u sustavu vođenja i zapovijedanja, izradu borbene zapovijedi za obranu grada i određivanje zapovjednika sektora obrane. Zapovjedništvo HVO-a Srednja Bosna najavilo je slanje pomoći u ljudstvu i materijalno-tehničkim sredstvima.⁸⁸ Naložena je suradnja s Armijom BiH, ako je to moguće, da bi se rasteretila crta obrane i poduzela aktivna djelovanja prema VRS-u.⁸⁹

Glavni stožer HVO-a odobrio je 21. kolovoza 1992. upućivanje na jajačku bojišnicu topa 130 mm, što je braniteljima bitno podiglo moral i pojačalo snage obrane.⁹⁰ Topnička potpora pružana je na svim kritičnim dijelovima jajačke bojišnice jer Armija BiH nije imala na raspolaganju topničkih oruđa.

Zapovjedništvo HVO-a Srednja Bosna započelo je od početka rujna kontinuirano slati svoje postrojbe, koje su bile podređene Općinskom stožeru HVO-a Jajce. Svim općinskim stožerima HVO-a koji nisu bili zahvaćeni ratnim djelovanjima naloženo je upućivanje postrojbi za pomoć u obrani Jajca počevši od 15. rujna 1992.⁹¹ Od 5. rujna u Jajcu je bila raspoređena izvidničko-diverzantska skupina HVO-a od 12 ljudi pod zapovjedništvom Chrisa Wilsona. U Jajce ih je iz Viteza doveo satnik Ivica Čobanac, kojemu su bili osobno podređeni.⁹² Istoga dana izdana je zapovijed za hitno upućivanje u Jajce protudiverzantskih postrojbi iz općinskih stožera HVO-a Kiseljak i Busovača.⁹³ Nekoliko dana poslije, 9. rujna, kao ispomoć obrani Jajca uključene su dodatne postrojbe HVO-a iz Viteza, Busovače, Kiseljaka, Kreševa, Kaknja i HOS-a Novi Travnik. S ciljem nastavka pružanja pomoći obrani Jajca izdana je zapovijed općinskim stožerima HVO-a Zenica, Fojnica, Vareš, Travnik, Kreševo i Novi Travnik za upućivanje postrojbi jačine jednoga voda do 16. rujna.⁹⁴ Za provedbu te

⁸⁶ MASTALIĆ KOŠUTA et al., *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.*, 56.

⁸⁷ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 268-271, 273. Prethodno je navedeno da je Čanino polje palo u srpske ruke 24. kolovoza, a ne 8./9. kolovoza kako to ističe Karadžić.

⁸⁸ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, OS SB, *Općinski stožer HVO Jajce*, broj: 517/92, 1. 9. 1992.

⁸⁹ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, OS SB, *Borbena zapovjed 1/2*, broj: 551/92, 5. 9. 1992.

⁹⁰ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., HVO, općina Jajce, *Izvjешće o finansijskom poslovanju od 15.05.92 do 10.06.93.*, broj: 01-08, 2. 10. 1993.

⁹¹ ICTY: Predmet br. IT-95-14/2, 208, R BiH, HZ HB, HVO, *Zapovjedništvo OS SB, Informacija – upozorenje, dostavlja se, priopćiti javno svim pripadnicima postrojbi OS HZ H-B*, Strogo pov. br. 01-436/92, 7. 9. 1992.

⁹² HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, OS SB, *Borbena zapovijed za upućivanje postrojbe na bojište Jajce*, broj: 653/92, 11. 9. 1992.

⁹³ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, *Zapovjedništvo OS SB, Borbena zapovijed 1/3*, broj: 552/92, 5. 9. 1992.

⁹⁴ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, *Zapovjedništvo OS SB, IZM Vitez, Borbena zapovijed 1/4*, broj: 547/92, 5. 9. 1992.; HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, *Zapovjedništvo OS SB, Zapovijed – dostavlja*, broj: 626/92, 8. 9. 1992.;

zapovijedi određen je satnik Ivica Čobanac, koji je u Jajcu postrojbe trebao predati pukovniku Filipu Filipoviću.⁹⁵

Pred nadolazeću zimu trebalo je riješiti brojne probleme u funkcioniranju obrane Jajca. Osim kontinuiranoga dopremanja vojne pomoći preko logističkoga centra u Grudama i drugih općina u kojima su Hrvati bili na vlasti, HVO Jajce pomagao je i civilnom stanovništvu. Često je teže bilo osigurati dopremanje pomoći u Jajce nego sama sredstva za kupovinu jer je vozni park u Jajcu bio desetkovan. Zbog toga su općinski stožeri HVO-a morali osigurati i vlastiti prijevoz. Velika pošiljka hrane iz logističkih centara i skladišta u Tomislavgradu, Splitu, Vitezu i Grudama dostavljena je u Jajce 3. listopada 1992.⁹⁶

Općinski stožer HVO-a Jajce tražio je dodatnu pomoć u teškom naoružanju, ali dugo nije bilo odgovora nadređenih zapovjedništava. Uz pomoć Hrvatske vojske 3. listopada 1992. iz Sinja je upućen u Jajce američki tenk *Patton*. Međutim, pokvario se tijekom transporta na Vran planini i nije se mogao popraviti. Ubrzo je odobren drugi tenk *Patton*, koji je uspješno dovezen u Jajce.⁹⁷

Borbe u listopadu i slom obrane Jajca

Nova ofenziva srpskih snaga s ciljem presijecanja koridora koji je povezivao Jajce sa slobodnim teritorijem u srednjoj Bosni planirana je za 5. listopada 1992. s dotad najjačim snagama. Određeno je vrijeme za pripremu operacije u trajanju od sedam dana.⁹⁸ Obrana Jajca do početka listopada bila je oslabljena zbog velikoga broja poginulih i ranjenih branitelja. Stoga je Zapovjedništvo HVO-a Srednja Bosna uputilo 3. listopada zapovijed za slanje pojačanja Jajcu iz općinskih stožera HVO-a Kakanj, Kreševo, Busovača, Zenica, Vitez te postrojbi HOS-a. Svaki je stožer trebao uputiti u Jajce po 36 vojnika do 5. listopada.⁹⁹ Poslije smjene ljudstva, u Jajcu su do 14. listopada ostali dijelovi postrojbi iz Zenice, Busovače i Viteza. Njih su trebali zamijeniti vojnici iz HVO-a Kiseljak, Kreševo, Novi Travnik, Zenica, Fojnica i Kakanj s po jednim ojačanim vodom od 36 vojnika.¹⁰⁰

Planirana srpska ofenziva započela je 16. listopada u 9 sati praćena snažnom topničkom paljbom s oko 2500 projektila ispaljenih na crtu obrane, grad i prigradska naselja. Međutim, pješачki proboj na najvažnijem pravcu napada preko Gole planine

HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, Zapovjedništvo OS SB, *Općinski stožer HVO Jajce*, broj: 631/92, 9. 9. 1992.

⁹⁵ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, OS SB, *Borbena zapovijed za vođenje postrojbi HOS-a na ratište Jajce*, 16. 9. 1992.

⁹⁶ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, HVO, OS Jajce, *Zapovjednicima i načelnicima općinskih stožera*, 3. 10. 1992.

⁹⁷ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., HVO, općina Jajce, *Izvješće o finansijskom poslovanju od 15.05.92 do 10.06.93.*, broj: 01-08, 2. 10. 1993.

⁹⁸ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: Komanda 30. kd, *Vanredni izvještaj*, str. pov. br. 174-571, 30. 9. 1992.; Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-572, 30. 9. 1992.

⁹⁹ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, OS SB, *Borbena zapovijed za odlazak na bojište Jajce*, broj: 796/92, 3. 10. 1992.

¹⁰⁰ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, OZ SB, *Borbena zapovjed za odlazak na bojište Jajce*, broj: 900/92, 10. 10. 1992.

propao je zbog odbijanja sudjelovanja u napadu pojedinih srpskih jedinica.¹⁰¹ Sanitet-ski stožer HVO-a Jajce izvijestio je toga dana o pogibiji šest te ranjavanju dvadesetak vojnika i većega broja civila.¹⁰² Topnički napadi nastavljeni su promjenjivim intenzitetom do 20. listopada, kad je došlo do bliskih pješačkih borbi na području Vrbice i na Golop planini.¹⁰³

Pojačanje braniteljima Jajca, Zenički odred Armije BiH, koji je gotovo mjesec dana boravio u Jajcu radi „prilagođavanja i upoznavanja borbenih položaja”, vratio se sredinom listopada 1992. u Zenicu pod izgovorom odmora i opremanja za zimske uvjete. Nisu se vratili u Jajce, iako su u Divičanima, gdje su boravili, kao jamstvo svojega povratka ostavili velik dio naoružanja. Komanda Armije BiH u Jajcu tražila je 20. listopada prebacivanje dijela snaga 1. krajiškog bataljuna u rajon Vrbice, ali je to njihov zapovjednik odbio. Nakon toga je komandant Armije BiH u Jajcu kontaktirao s Džemalom Merdanom, komandantom Regionalnoga štaba Armije BiH Zenica, i tražio povratak Zeničkoga odreda u Jajce, ali je i ta pomoć izostala.¹⁰⁴

Početak ozbiljnijih sukoba HVO-a i Armije BiH u srednjoj Bosni poremetio je pružanje pomoći obrani Jajca u ljudstvu i materijalno-tehničkim sredstvima. U Novom Travniku sukob je izbio 18. listopada 1992. Situacija se pogoršala 20. listopada, kad je u Travniku ubijen zapovjednik HVO-a Ivica Stojak, a snage Armije BiH blokirale su cestu u blizini Ahmića, na glavnoj cesti prema Lašvanskoj dolini. Ubrzo su se sukobi proširili na Prozor, gdje su trajali do 25. listopada i poraza snaga Armije BiH.¹⁰⁵ Da bi se kroz punktove HVO-a i Armije BiH propustila pojačanja prema Jajcu, 26. listopada u Bugojnu je održan sastanak predstavnika HVO-a i Armije BiH na kojem je dogovoren prekid vatre i primirje u trajanju od 48 sati.¹⁰⁶

Zapovjedništvo HVO-a Srednja Bosna izmijenilo je 21. listopada 1992. plan upućivanja ljudstva u Jajce, ali je do daljnjega obustavilo povratak ljudstva koje je već bilo u Jajcu (postrojbe iz Fojnice, Kaknja, Novog Travnika i Zenice). Postrojbe koje su trebale biti upućene u Jajce stavljene su u punu pripravnost da bi po smirivanju situacije mogle krenuti na izvršenje zadaća na jajačkoj bojišnici.¹⁰⁷

Zbog teškog stanja na glavnim pravcima srpskih napada i nedolaska pojačanja iz drugih općinskih stožera HVO-a, 22. listopada 1992. predstavnici HVO-a posjetili su komandu Armije BiH u Jajcu zahtijevajući od njih preuzimanje crte obrane na pravcu Podovi – Vrbica – Tekija – Sivi dom u trajanju od pet dana da bi se iscrpljeno ljudstvo HVO-a moglo odmoriti. U operativno-taktičkoj analizi Armije BiH pisanoj nakon pada Jajca tvrdi se da je odmah zapovjedbano 7. krajiškoj brigadi Armije BiH da posjedne tu crtu obrane zajedno s pripadnicima lokalne postrojbe HVO-a sela Vrbica

¹⁰¹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-619, 16. 10. 1992.; Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-627, 20. 10. 1992.; Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-629, 21. 10. 1992.

¹⁰² HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: HVO, OS Jajce, *Izvjješće za GSS Tomislavgrad*, 16. 10. 1992.; HVO, OS Jajce, Press HVO, *Izvjješće*, 16. 10. 1992.

¹⁰³ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, HVO, OS Jajce, Press HVO, *Izvjješće za dan 19-20.10.1992.*, 20. 10. 1992.

¹⁰⁴ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 301, 304-306.

¹⁰⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini*, 206.

¹⁰⁶ MARIJAN, „Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru, u listopadu 1992.”, 396.

¹⁰⁷ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, OZ SB, *Izmjena plana upućivanja nove smjene u Jajce*, broj: 760/92, 21. 10. 1992.

i pripadnicima lokalnoga voda Armije BiH.¹⁰⁸ Međutim, daljnji razvoj događaja na tom dijelu bojišnice upućuje na to da ova zapovijed Armije BiH za slanje pojačanja nije u potpunosti provedena na terenu te da su postrojbe HVO-a ostale na bojišnici.

Glavni udar srpskih snaga uslijedio je na crti obrane kod Vrbice, koju su dan prije od HVO-a trebale preuzeti jedinice Armije BiH. U jutarnjim satima 24. listopada pripadnici vojne policije Armije BiH napustili su dva rova iza Radića kuća. Kako tijekom dana ti rovovi nisu bili popunjeni, srpske su snage u noći prošle kroz nastalu pukotinu u obrani i došle iza leđa položajima HVO-a. U zoru 25. listopada napali su položaje branitelja, pri čemu je jedan ranjen, dok se ostatak ljudstva povukao iz rovova. Interventni vod 1. bojne HVO-a pokušao je vratiti izgubljene položaje, pri čemu su imali dvojicu poginulih. Tijekom tih napada ranjen je zapovjednik satnije 1. bojne HVO-a Franjo Bilandžija, koji je usprkos tome otišao do komande Armije BiH u Jajcu i izvijestio ih o situaciji na bojišnici. „Oni su na to ležerno reagirali i kasno su poslali pojačanje”, napisao je u izvješću zapovjednik 1. bojne. U nastavku borbi poginula su dvojica pripadnika Interventnoga voda 1. bojne, a trojica su nestala. Na toj crti obrane ukupno je ranjeno 45 vojnika, a još je 15 ranjeno uslijed djelovanja srpskoga topništva na putni pravac prema položajima. Nije bilo mogućnosti izvlačenja poginulih vojnika.¹⁰⁹

U poslijepodnevnim satima 25. listopada zapovjednik HVO-a Srednja Bosna pukovnik Tihomir Blaškić zapovjedio je upućivanje postrojbi jačine po dva specijalna voda iz Zenice, Travnika, Kreševa, Fojnice, Kiseljaka, Kaknja i Vareša, ukupno oko 500 vojnika, koje su tijekom noći trebale krenuti u Jajce.¹¹⁰ Istoga dana zapovjedio je Pougarskoj i Kotorvaroškoj bojni pregrupiranje snaga u njihovoj zoni odgovornosti i hitno upućivanje po dva voda u ispomoć obrani grada Jajca.¹¹¹

Na crti obrane u rajonu Podova u ispomoć 2. bojni HVO-a 26. listopada stigao je jedan vod iz sastava 7. krajiške brigade Armije BiH. Prije nego što su se uspjeli uključiti u borbeni raspored u srpskoj topničkoj paljbi poginuo je jedan vojnik, a više ih je ranjeno. Oko 15 sati u ispomoć je stigla i borbeni skupina Kotorvaroške bojne HVO-a. Sljedećega dana u rajon Podova pristiglo je pojačanje od 70 vojnika Armije BiH iz Zenice i 54 vojnika HVO-a Travnika.¹¹²

Komandant Armije BiH u Jajcu izvijestio je u večernjim satima 26. listopada Sefera Halilovića o teškoj situaciji na bojišnici, povlačenju pridodanih jedinica Armije BiH u područje sela Karaula i nedolasku očekivanoga pojačanja iz Zenice.¹¹³ Halilović je iste večeri naredio Džemalu Merdanu slanje pomoći Jajcu u naoružanju i materijalno-tehničkim sredstvima. Pomoć od 200 ljudi iz Željezarskoga bataljuna Armije BiH iz Zenice stigla je u Jajce 27. listopada. S tim pojačanjem komanda Armije BiH u Jajcu pripremala je protunapad u zoru idućega dana. Međutim, zbog jakih napada srpskih snaga napad se nije dogodio. Održan je novi sastanak komandanata

¹⁰⁸ BiH-AIIZ-2-6392, ARBiH, OTA, *Obrana teritorije općine Jajce*, 14.

¹⁰⁹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, HVO, OS Jajce, *Izvješće za dan 25.10.1992.*

¹¹⁰ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, OZ SB, *Borbena zapovijed u svezi upućivanja postrojbi na bojište u Jajce*, 25. 10. 1992.

¹¹¹ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, OZ SB, *Borbena zapovijed*, 25. 10. 1992.

¹¹² BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., *Iskaz zapovjednika 2. bojne HVO Jajce, Jake Stipića, na okolnosti pada Jajca*, 6. 11. 1992.

¹¹³ BiH-AIIZ-2-6392, ARBiH, OTA, *Obrana teritorije općine Jajce*, 14.

Armije BiH, na kojem je zaključeno „da je nastavak odbrane grada skoro nemoguć bez brze i znatne pomoći sa strane”.¹¹⁴

Na koridoru kod Karaule srpske su snage 27. listopada uništile osam vozila koja su prometovala, čime su blokirale put i držale ga pod stalnom vatrom. To je onemogućavalo prolazak pomoći Jajcu.¹¹⁵ Uz pomoć HVO-a Travnik put je deblokirao 28. listopada. Općinski stožeri HVO-a Travnik, Vareš, Kakanj, Kiseljak, Fojnica i Kreševo dobili su zapovijed za pripremu postrojbi radi upućivanja u Jajce.¹¹⁶

Donačelnik Stožera HVO-a Jajce Franjo Crnoja došao je u Jajce s konvojem koji je prevezio potrebna materijalno-tehnička sredstva i gorivo čim je koridor deblokirao. Putem prema Jajcu u Karauli su poginula dva vojnika iz konvoja.¹¹⁷ Crnoja je u jutarnjim satima 29. listopada pokušao proći prema gradu, ali bez uspjeha. Oko 16 sati otišao je iznad Krušćice, gdje je vidio „organizirane strojeve Armije BiH koji napuštaju Jajce (Odred centar Jajce¹¹⁸)”. Zapovjednik odreda Zlatan Jančić pokazao mu je papirić koji mu je poslao Midhat Karadžić sa zapovijedi za povlačenje od 29. listopada 1992. u 04:00. Jančić je kazao Crnoji da je „general [Džemal] Najetović izdao naredbu da se to radi te je vojska napustila Jajce i Dnoluku”.¹¹⁹ Međutim, zapovijed za povlačenje pripadnika Armije BiH iz Jajca izdao je njihov komandant Muhjudin Kadrić 29. listopada 1992. u 05:00. Najetović je došao u Jajce u jutarnjim satima 29. listopada s nekoliko svojih pratitelja, ali bez očekivanoga pojačanja u ljudstvu.¹²⁰

U ponoć 29./30. listopada predsjednik HVO-a Jajce Nikola Bilić uputio je izvješće Glavnom stožeru HVO-a, Predsjedništvu HZ HB-a, Zapovjedništvu HVO-a Srednja Bosna i dopredsjedniku HZ HB-a Dariju Kordiću. U njemu izvještava da je obrana Jajca slomljena i grad u plamenu te navodi:

„Linija obrane na dijelu Božikovac – Hum – Kerpić ne postoji. Prijeti opasnost presijecanja puta na dijelu Suhog Polja i Hamandžića, te da neevakuirano pučanstvo i preostali dio branitelja (koji su trenutno iscrpljeni i u potpunosti depresiji) ostanu odsječeni i bez izlaza. Hidroelektrane Jajce I i II su uništene. Linija obrane se drži još na dijelu Podovi (Bešpelj) – Milaševci – Prisika – Dobretići. Ja sam još tu i ako možete nešto savjetovati.”¹²¹

¹¹⁴ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 311-313.

¹¹⁵ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079: R BiH, HZ HB, OZ SB, *Stanje u OZ Srednja Bosna – izvješće*, broj: 972/92, 28. 10. 1992.; R BiH, HZ HB, OS Travnik, *Izvješće za 09:00 sati*, broj: 06/535, 29. 10. 1992.

¹¹⁶ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, OZ SB, *Deblokada puta za Jajce i odlazak postrojbi u Jajce*, broj: 975/92, 28. 10. 1992.

¹¹⁷ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, HVO, OS Jajce, *Izvješće*, 28. 10. 1992.

¹¹⁸ Odred centar Jajce – jedinica za posebne namjene ranga čete iz sastava Armije BiH Jajce.

¹¹⁹ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, OS Jajce, *Izvješće*, 29. 10. 1992.

¹²⁰ O odluci Muhjudina Kadrića o povlačenju pripadnika Armije BiH iz Jajca predsjednik Ratnoga predsjedništva Midhat Karadžić naknadno je – s ciljem kreiranja mišljenja da su Hrvati utjecali na pripadnike Armije BiH i civilno muslimansko stanovništvo glede povlačenja iz Jajca u listopadu 1992. – u svojoj knjizi napisao sljedeće: „... razočarala je i navela mnoge borbe, pa i čitave jedinice, da se pod utjecajem jake prohrvatske propagande, pridruže svojim porodicama i ostalim civilima, te da zajedno s njima, krenu u neizvjesno izbjeglištvo.” KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 313.

¹²¹ ICTY: Predmet br. IT-95-14/2, 243, HVO Jajce, *Izvješće za dan 29. listopada 1992. godine*, 29. 10. 1992.

Neposredno prije toga izvješća Nikola Bilić izvijestio je Zapovjedništvo HVO-a Srednja Bosna da je većina muslimanskoga pučanstva napustila općinu u pravcu Travnika, da su pripadnici Armije BiH dobili naredbu o povlačenju i većina ih napušta teritorij općine te da su i snage HVO-a u rasulu, ali zbog sigurnosnih razloga ne treba širiti tu informaciju.¹²²

Srpske snage izvještavaju 29. listopada nadređenu komandu da su zauzele cijeli grad i izbile na rijeku Vrbas.¹²³ U jutarnjim satima 30. listopada zapovjednik 1. bojne HVO-a Ivo Šimunović zapovjedio je izvlačenje materijalno-tehničkih sredstava iz vojarne Ekonomija u Divičanima, a tri skupine izvidnika uputio je na praćenje pokreta srpskih snaga.¹²⁴ Prva bojna bila je zadnja postrojba HVO-a koja se povukla s Poljana na planini Ranči prema Travniku, u koloni od 28 vozila s civilima i materijalno-tehničkim sredstvima.¹²⁵

Sporo napredovanje srpskih snaga poslije zauzimanja grada Jajca ostavilo je vremena za organiziranje nove crte obrane na desnoj obali Vrbasa u širem rajonu Dnoluke. Međutim, raspad sustava zapovijedanja onemogućio je bilo kakvu konsolidaciju i pregrupiranje snaga HVO-a i Armije BiH. Postojanje plana za obranu barem dijela jajačke općine potvrđuje i zapovijed Zapovjedništva HVO-a Srednja Bosna koju je pukovnik Tihomir Blaškić izdao 30. listopada 1992. U njoj se nalaže zapovjedniku Općinskoga stožera HVO-a Jajce, zapovjedniku Općinskoga stožera HVO-a Kiseljak i „zapovjedniku posebne namjene gosp. Anti Prkačinu” vraćanje postrojbi na borbene crte, i to posebno onih koje su na kraju kolone, a zatim zaposjedanje položaja na padinama Ranče.¹²⁶ Uzimajući u obzir da je do izdavanja zapovijedi većina vojske i civila već bila napustila područje općine Jajce i da su kolone vozila i pješaka zakrčile koridor prema Turbetu, izdavanje takve zapovijedi bilo je nerealno u svakom pogledu. Osim toga, nigdje se ne spominje bilo kakav kontakt s predstavnicima Armije BiH ni koordinacija s njima oko ponovnog uspostavljanja crte obrane na dijelu općine Jajce.

U izvješću upućenom 30. listopada načelniku Glavnoga stožera HVO-a pukovnik Tihomir Blaškić navodi da „nema naših snaga u gradu”, a crta obrane uspostavljena je na pravcu Pugarje – Zapešće, Kričići, Vukovići, kota 1164, Podeska kosa. Naglasio je da je Ante Prkačin došao 29. listopada, „ali nije uveo postrojbe u borbu”, te da je „domaće stanovništvo nezainteresirano za obranu grada”.¹²⁷ Međutim, u vri-

¹²² „Kronologija jajačke tragedije”, *Tomislavgradske ratne novine* (TRN), 27. 11. 1992., 11.

¹²³ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, 18N, kut. 404: Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-650, 28. 10. 1992.; Komanda 30. kd, *Redovni borbeni izvještaj*, str. pov. br. 174-651, 29. 10. 1992.

¹²⁴ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 4384, BiH, HR HB, MUP, PU Jajce, PS Jajce, *MUP-u HR HB Mostar*, broj: 03-10/10-02-230-48/95, 20. 10. 1995. Nekoliko dana nakon oslobođenja Jajca, 19. listopada 1995., na mjestu nesreće pronađene su kosti nekoliko žrtava koje su srpske snage 1992. samo zatrpale pijeskom.

¹²⁵ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., HVO, Općinski stožer Jajce, *Izvješće za dan 30.10.1992.*

¹²⁶ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3073, HVO, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, IZM Vitez, *Borbena zapovjed za upućivanje postrojbi na bojište Jajce*, broj: 1021/92, 30. 10. 1992.

¹²⁷ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, *Izvješće po pitanjima iz zahtjeva br. 30-10/92 od 30.10.1992. dostavlja*, 30. 10. 1992., 23:30 sati (dokument bez urudžbenog broja).

jeme pisanja toga izvješća (30. listopada u 23:30) nije postojao sustav zapovijedanja niti je tko mogao zaustaviti vojsku koja se povlačila s civilima. Zbog toga je nejasno na temelju čega je u Zapovjedništvu HVO-a Srednja Bosna zaključeno da su uspostavljeni navedeni položaji. Do pisanja toga izvješća većina vojnika HVO-a i Armije BiH već je bila u Travniku ili u koloni na Karaulskoj cesti prema Turbetu.¹²⁸

Posljednja tri mjeseca obrane Jajca kontinuirano se upućivala pomoć u ljudstvu i vojnoj opremi iz većine općinskih stožera HVO-a Srednja Bosna. Njihov doprinos obrani Jajca rijetko se ističe, zbog čega se stječe dojam da je Jajce tijekom srpske opsade 1992. bilo prepušteno samo sebi. U radovima pojedinih bošnjačkih autora njihovo sudjelovanje u obrani Jajca pokušava se umanjiti isticanjem da su dolazili u Jajce radi obrane HZ HB-a i zaštite jajačkih Hrvata.¹²⁹ Detaljan prikaz upućivanja ljudstva iz drugih općinskih stožera HVO-a ipak daje uvid u razmjere pomoći koja je upućivana u Jajce.

Tablica 1. Pregled upućivanja pomoći u ljudstvu obrani Jajca od kolovoza do kraja listopada 1992. drugih općinskih stožera HVO-a Srednja Bosna¹³⁰

Općinski stožer HVO-a	Kolovoz 1992.	Rujan 1992.	Listopad 1992.	UKUPNO
BUGOJNO	-	16	-	16
BUSOVAČA	80	106	30	216
FOJNICA	-	45	59	104
KAKANJ	-	72	77	149
KISELJAK	34	108	42	184
KREŠEVO	30	16	20	66
NOVI TRAVNIK	-	107	22	129
TRAVNIK	-	73	72	145
VAREŠ	22	46	38	106
VITEZ	-	66	38	104
ZENICA	179	133	143	455
UKUPNO	345	788	541	1674

Midhat Karadžić u svojoj knjizi navodi da Armija BiH iz Travnika nije poslala vojnu pomoć Jajcu niti je bilo tko od njihovih političara ili vojnih dužnosnika posjetio Jajce tijekom „sedam mjeseci dramatične i herojske odbrane Jajca, iako se u njemu

¹²⁸ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, RBiH, HZ HB, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, *Izvješće*, za Glavni stožer Mostar n/r gosp. Božo Rajić, 30. 10. 1992.

¹²⁹ KLIKO, *Jajce 1992.*, 233.

¹³⁰ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3195: Općina Kiseljak, *Upućivanje postrojbi u Jajce* (dokument sa spiskovima u rukopisu); HZ HB, HVO, OS Busovača, broj: 693-1/92, 9. 10. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kreševo, *Borbena zapovjed za upućivanje postrojbe na bojište Jajce*, broj: 01-189/92, 13. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kreševo, broj: 190/92, 15. 9. 1992.; OS Vareš, *Spisak učesnika u borbama za grad Jajce*, broj: 01/236-3, 23. 8. 1992.; Općina Zenica, *Upućivanje postrojbi u Jajce* (redoslijed smjena u rukopisu); OS Zenica, *Spisak pripadnika HVO koji su upućeni na bojište u Jajce 13.08.1992. godine*, 13. 10. 1992.; HVO OS Bugojno, 17. 9. 1992.;

branio i Travnik”.¹³¹ Ne računajući pripadnike 1. krajiškog bataljuna i 7. krajiške brigade Armije BiH, koji su bili smješteni u Jajcu od kolovoza odnosno sredine listopada 1992., znatnija pojačanja Armije BiH počela su dolaziti u Jajce tek u listopadu 1992., i to uglavnom iz Zenice, kao i jedna manja postrojba iz Novog Travnika, koja je kratko bila u Jajcu te se vratila u Novi Travnik zbog početka muslimansko-hrvatskih sukoba.¹³²

Uloga Hrvatskoga vijeća obrane u izvlačenju ranjenika iz Jajca

U Jajcu je do početka kolovoza 1992. broj ranjenih branitelja jako porastao, zbog čega su se oni najkritičniji morali žurno evakuirati iz Jajca. Prvu evakuaciju ranjenika sredinom rujna 1992. organizirao je Glavni sanitetski stožer HVO-a (GSS). General

Zapovjedništvo OS Kiseljak, *Bojovnici koji su bili angažirani od 09.09. i od 29.09.1992. na obrani Jajca*, broj: 275-1/92, 2. 10. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kakanj, *Spisak dobrovoljaca – vojaka koji su se prijavili na ratište u Jajce*, broj: 11-2127/92, 9. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kakanj, *Spisak dobrovoljaca – vojaka koji su se prijavili na ratište u Jajce*, broj: 11-2284/92, 16. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Busovača, broj: 693-1/92, 9. 10. 1992.; Općina Travnik, *Upućivanje postrojbi u Jajce* (dokument u rukopisu); HZ HB, HVO, OS Kreševo, *Borbena zapovjed za upućivanje postrojbe na bojište Jajce*, broj: 01-189/92, 13. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kreševo, broj: 190/92, 15. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Vitez, *Na borbeni zadatak u Jajce upućeni su sljedeći vojnici*, 9. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Vitez, *Zapovjedam*, broj: 94-09, 21. 9. 1992.; HZ HB, HVO, OS Vitez, *Zapovjedništvu OS Srednja Bosna*, broj: 99-09/92, 22. 9. 1992.; *Upućivanje postrojbi u Jajce, općina Novi Travnik, HOS Novi Travnik, 09.-16.09.1992.*; OS Novi Travnik, *Spisak vojaka-učesnika u borbi za grad Jajce, od 15.-22.09.1992.*; OS Novi Travnik, *Spisak*, broj: 199/92, 17. 9. 1992.; OS HVO Novi Travnik, *Borbena zapovjed za odlazak na bojište Jajce*, broj: 223/92, 29. 9. 1992.; OS Vareš, *Spisak učesnika u borbama za grad Jajce*, broj: 01/, 15. 9. 1992.; OS Vareš, *Spisak učesnika u borbama za grad Jajce*, broj: 01/, 29. 9. 1992.; OS Vareš, *Zapovijed*, broj: 01/236-2, 28. 9. 1992.; HVO, OS Zenica, *Spisak vojaka – Jajce*, broj: 132/92, 15. 9. 1992.; HZ HB, OS Zenica, *Spisak pripadnika Hrvatskog vijeća obrane koji se upućuju na bojište u Jajce 29.09.1992.*, broj: 04-4/1, 27. 9. 1992.; HVO, OS Zenica, *Spisak vojaka – Jajce*, broj: 132/92, 15. 9. 1992.; HZ HB, OS Zenica, *Spisak pripadnika Hrvatskog vijeća obrane koji se upućuju na bojište u Jajce 29.09.1992.*, broj: 04-4/1, 27. 9. 1992.; Zapovjedništvo OS Kiseljak, broj: 275-1/92, 2. 10. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kakanj, *Spisak bojovnika koji idu na ratište u Jajce*, broj: 11-2735/92, 14. 10. 1992.; HZ HB, HVO, OS Kakanj, *Spisak bojovnika koji idu na ratište u Jajce*, broj: 11-2823/92, 27. 10. 1992.; HVO, OS Busovača, *Spisak bojovnika koji su otišli na ratište u Jajce dana 06.10.1992. godine*, broj: 681-1/92, Busovača, 7. 10. 1992.; R BiH, HZ HB, HVO, OS Fojnica, *Spisak vojnika koji odlaze na bojište u Jajce, dostavlja*, broj: 70-01-158-3/92, 14. 10. 1992.; Općina Travnik, *Upućivanje postrojbi u Jajce* (dokument sa spiskovima u rukopisu); Općina Kreševo, *Upućivanje postrojbi u Jajce* (dokument sa spiskovima u rukopisu); R BiH, HZ HB, OS Vitez, *Stožeru Srednje Bosne*, broj: 115-123-10/92, 7. 10. 1992.; R BiH, HZ HB, HVO, OS Novi Travnik, *Borbena zapovjed za odlazak na bojište Jajce*, broj: 257/92, 14. 10. 1992.; OS Vareš, *Spisak učesnika u obrani za grad Jajce*, broj: 01-295-4/92, 26. 10. 1992.; HZ HB, HVO, OS Zenica, *Borbena zapovjed Op.br. 7 za odlazak postrojbi na bojište u Jajce*, broj: 252/92, 11. 10. 1992.; HZ HB, HVO, OS Zenica, *Spisak pripadnika Hrvatskog vijeća obrane koji se upućuju na bojište u Jajce 14. listopada 1992. godine*, broj: 252/92-1, 13. 10. 1992.; R BiH, HZ HB, HVO, OS Zenica, *Borbena zapovjed Op.br. 8 za upućivanje postrojbi na bojište Jajce*, broj: 304/92, 25. 10. 1992.; HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, HVO, OS Jajce, *Zapovjednicima i načelnicima općinskih stožera*, 3. 10. 1992.

¹³¹ KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 275.

¹³² BiH-AIIZ-2-6392, ARBiH, OTA, *Obrana teritorije općine Jajce*, 13.

Slobodan Praljak odobrio im je oklopljeni autobus iz vojarne Borongaj u Zagrebu.¹³³ Krajem rujna 1992. djelatnici GSS-a uspjeli su se ponovo probiti do Jajca oklopljenim autobusom i izvući najteže ranjenike.¹³⁴

Intenziviranjem borbi tijekom listopada 1992. bilo je sve više ranjenika kojima se nije mogla pružiti odgovarajuća medicinska skrb u Ratnoj bolnici u Jajcu. Do 25. listopada više od 100 teških ranjenika čekalo je evakuaciju.¹³⁵ Zapovjedništvo HVO-a Srednja Bosna uputilo je 26. listopada zahtjev GSS-u za hitno izvlačenje ranjenika iz Jajca, kao i civilnoga stanovništva.¹³⁶ Glavni sanitetski stožer organizirao je sanitetski konvoj te su 28. listopada krenuli prema Travniku. Na kontrolnom punktu u Rostovu zaustavili su ih pripadnici Armije BiH i nisu im dopustili prolazak. Konvoj je promijenio rutu kretanja te se probio od Gornjeg Vakufa preko Fojnice do doline Lašve. Putovanje je trajalo 15 sati, zbog čega su u Jajce došli tek pred zoru 29. listopada. Odmah je prevezeno 40 najtežih ranjenika HVO-a i Armije BiH do bolnice u Travniku, gdje im je pružena potrebna pomoć, a potom je konvoj s preostalim ranjenicima nastavio put prema Hercegovini. Dio tima GSS-a vratio se u Jajce po preostale ranjenike trećim oklopljenim autobusom i novim sanitetskim vozilima.¹³⁷ U večernjim satima 1. studenog u Tomislavgrad je stigao drugi konvoj sanitetskih vozila kojim su „iz jajačkog pakla dovezli novih 25 ranjenika”. U konvoju je stiglo i petnaestoro djece iz Dobretića, koja su se u posljednji trenutak izvukla iz toga sela i pješice došla do Travnika.¹³⁸

Od početka sukoba u Jajcu 1992. godine ukupno je poginulo 110 pripadnika HVO-a Jajce, uključujući i šestoricu koja su preminula nakon pada Jajca zbog posljedica ranjavanja.¹³⁹ Također su poginula dvojica djelatnika Policijske stanice Jajce hrvatske nacionalnosti. Kotorvaroška bojna HVO-a imala je 10 poginulih u borbama u Jajcu, a iz drugih postrojbi HVO-a iz srednje Bosne poginulo je također 10 vojnika.¹⁴⁰ U istom razdoblju ranjeno je 468 pripadnika HVO-a Jajce. Tijekom izvršenja borbenih zadaća teško je ozlijeđeno ili oboljelo još 17 branitelja. Posljednjih dana

¹³³ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., Izjava dr. Tugomira Gverića u sudskom procesu protiv generala Slobodana Praljka pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju, Zagreb, siječanj 2006., 16-18.

¹³⁴ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079, HZ HB, OS Zenica, *GSS Tomislavgrad*, broj: ZE30/92 61 86, 27. 9. 1992.

¹³⁵ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404: HVO, OS Jajce, *Izvješće, za GSS Tomislavgrad*, 25. 10. 1992. u 14:15 sati; HVO, OS Jajce, *Izvješće, za GSS Tomislavgrad*, 25. 10. 1992. u 21:00 sati.

¹³⁶ ICTY: Predmet br. IT-04-74, HVO, Zapovjedništvo OZ S/Z H, *Stanje u Jajcu i zahtjev za angažiranje međunarodnih institucija za izvlačenje ranjenika i civila*, broj: 114/92, 26. 10. 1992. Pristup ostvaren 25. 2. 2024.

¹³⁷ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 3079: HZ HB, OS Travnik, *Izvješće za 09:00 sati*, broj: 06/535, 29. 10. 1992.; HVO, Sektor za zdravstvo, Novi Travnik, *Zapovjedništvu OZ Srednja*, 29. 10. 1992.; ICTY: Predmet br. IT-04-74, HZ HB, HVO, Odjel obrane, Sektor za zdravstvo HZ HB, *Izvješće o organizaciji i obavljanju evakuacije ranjenika iz Jajca*, Mostar, 31. 10. 1992. Pristup ostvaren 25. 2. 2024.; „Spašeni ranjenici”, *Slobodna Dalmacija*, 31. 10. / 1. 11. 1992., 32.

¹³⁸ Lidija RUBIĆ KOKANOVIĆ, „Pristižu izbjeglice”, *Slobodna Dalmacija*, 2. 11. 1992., 59.

¹³⁹ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., R BiH, HZ HB, HVO, Brigada Hrvoje Vukčić Hrvatinić, *Poginuli i nestali branitelji HVO Jajce*, broj: 01-05-205/93, Tomislavgrad, 18. 3. 1993.

¹⁴⁰ HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH, kut. 4201, *Jajce 1992. rat, prilog za bilten 55. domobranske pukovnije*, 19. 8. 1994.

opsade Jajca i tijekom povlačenja najmanje je sedam pripadnika HVO-a oboljelo od trbušnog tifusa.¹⁴¹

Prema popisu koji je objavio Midhat Karadžić, jedinice Armije BiH Jajce imale su 144 poginula vojnika. Od toga je 69 pripadnika Armije BiH poginulo na prvoj crti, 30 u gradu, 24 osobe poginule su kao zarobljeni civili, a 13 ih je poginulo nakon pada Jajca.¹⁴² Amir Kličo detaljnije je analizirao poginule pripadnike Armije BiH u Jajcu te utvrdio pogibiju 107 boraca, uključujući i borce Armije BiH Jajce koji su bili zarobljeni, a potom strijeljani. Osim toga, u obrani Jajca poginulo je 26 pripadnika 1. krajiškog bataljuna i 7. brigade Armije BiH (Krajišnici), pa su ukupni gubici Armije BiH na jajačkoj bojišnici iznosili 133 poginula borca.¹⁴³

Tijekom opsade Jajca 1992. godine 30. partizanska/krajiška divizija VRS-a imala je 275 poginulih, 911 ranjenih u borbama te 65 samoranjavanja.¹⁴⁴ Podaci o gubicima ostalih srpskih jedinica koje su sudjelovale u opsadi Jajca nisu dostupni.

Zaključak

U planovima srpske politike Jajce je imalo veliku važnost zbog geostrateškoga položaja i hidroenergetskih potencijala, zbog čega su u proljeće 1992. započeli s napadima na rubna sela jajačke općine, a krajem svibnja i na samo središte grada. Pokušaji organiziranja obrane preko struktura TO-a nisu davali očekivane rezultate, pa su se Hrvati oslonili na vlastite snage i započeli provoditi obrambene pripreme preko HDZ-a. Osnivanjem HVO-a velik broj Muslimana priključio se njegovim postrojbama i sudjelovao u borbama na bojišnici. Intenziviranjem srpskih napada HVO je preuzeo na sebe nerazmjerno velik teret u obrani Jajca, zbog čega je trpio gubitke u ljudstvu. Općinski stožeri HVO-a Srednja Bosna od početka su bili uključeni u organizaciju obrane Jajca, a od kolovoza 1992. kontinuirano su slali pomoć u ljudstvu. Pomoć u teškom naoružanju braniteljima Jajca dolazila je jedino od HVO-a, kao i većina logistike za vojsku i civile. Evakuaciju najtežih ranjenika iz Jajca, uključujući i pripadnike Armije BiH, u nekoliko navrata izveli su pripadnici GSS-a HVO-a.

Osim dviju postrojbi Armije BiH sastavljenih od Krajišnika, od kojih je jedna bila aktivna od kolovoza, a druga od listopada 1992., vrh Armije BiH počeo je slati pojačanja u Jajce tek u listopadu, kad je obrana grada već bila na izmaku. Muslimanski mediji prešućivali su 1992. većinu vojnih uspjeha HVO-a u Jajcu ili su oni pripisivani postrojbama TO-a, odnosno Armije BiH. Negiranje činjenica o ulozi HVO-a u obrani Jajca nastavljeno je i nakon pada Jajca objavljivanjem članaka i memoara muslimanskih političkih dužnosnika iz toga vremena. Problemi s kojima se Jajce suočavalo tijekom srpske opsade pripisivani su hrvatskim zahtjevima za priključenje Jajca HZ HB-u. Pritom se sustavno ignorirala pomoć koja je preko HZ HB-a upućivana Jajcu od rane faze priprema za obranu pa sve do pada grada.

¹⁴¹ BiH-HDCDR u BiH, kut. Jajce 1992., Brigada Hrvoje Vukčić Hrvatinić, *Spisak ranjenih pripadnika HVO-a Jajce*, broj: 25/93, Tomislavgrad, 9. 1. 1993.

¹⁴² Broju poginulih pripadnika Armije BiH iz Jajca pridodani su svi muškarci civili koje su srpske snage ubile u selima koja su zauzele na početku ratnih sukoba (Ljoljići, Čerkazovići, Jezeri...). KARADŽIĆ, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, 318-347.

¹⁴³ KLIKO, *Jajce 1992.*, 319-325.

¹⁴⁴ HR-HMDCDR-18N-ZDG, inv. br. 404, Komanda 30. kd, *Referisanje o borbenoj gotovosti komandantu 1. KK*, 7. 12. 1992.

Arhivski i neobjavljeni izvori

BiH-AIIZ: Bosna i Hercegovina, Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.

BiH-HDCDR u BiH: Bosna i Hercegovina, Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u Bosni i Hercegovini, Zbirka digitalnog gradiva, kut. Jajce 1992.

HR-HMDCDR-187-ZDDR BiH: Hrvatska, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, fond 187, Zbirka dokumenata o Domovinskom ratu u Bosni i Hercegovini.

HR-HMDCDR-18N-ZDG: Hrvatska, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, fond 18N-404, Zbirka digitalnog gradiva.

Intervju s Ivanom Jakovljevićem, 3. 2. 2024.

Intervju s Nazifom Kahrićem, komandantom Dnolučkoga odreda, 18. 1. 2024.

Objavljeni izvori i tisak

Baza podataka Međunarodnoga kaznenog suda za područje bivše Jugoslavije (ICTY). <http://icr.icty.org>.

Državni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine. „Nacionalni sastav stanovništva. Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991.” *Statistički bilten* 234 (1993). Pristup ostvaren 25. 2. 2024. <https://fzs.ba/wp-content/uploads/2016/06/nacionalni-sastav-stanovnistva-po-naseljenim-mjestima-bilten-234.pdf>.

Sudski spisi Kantonalnog suda u Novom Travniku, predmet broj: 06 0 K 008917 16 K, 28. 10. 2006. Pristup ostvaren 28. 1. 2022. <http://www.birnsources.com/uploads/2017/09/lovrenovic-kantonalnisudnovitravnik.pdf>.

SULJIĆ, Alija; FERHATBEGOVIĆ, Elvir; SULJIĆ, Adnan; SULJIĆ, Muhamed. *Stanovništvo Bosne i Hercegovine u periodu 1879. do 1991. godine: statističko-demografski i grafički pokazatelji*. Sarajevo: Udruženje geografa u Bosni i Hercegovini, 2021.

Oslobođenje (Sarajevo), 1992.

Slobodna Dalmacija (Split), 1992.

Tomislavgradske ratne novine (Tomislavgrad), 1992.

Večernji list (Zagreb), 2017.

Dokumentarni film

VRANJICAN, Pavle, red. *Jajce u obrani 1992.*, dokumentarni film, Udruga „13. rujan”, Jajce, 2013. Pristup ostvaren 25. 2. 2024. https://www.youtube.com/watch?v=FbnWnSjP_0g.

Mrežni izvori

KALEB, Ivan. „Pougarje u zavjetu šutnje čeka svoj puk”. *Nаша ognjišta* (Tomislav-grad), 13. 5. 2016. Pristup ostvaren 20. 2. 2022. <https://www.ktabkbih.net/hr/iz-katolickog-tiska/nasa-ognjista-64445/64445>.

VIČKOVAC, Stoja. „Gola planina, poginuli VRS, pomen 25g – 2017”. *TV Bijeljina* (Bijeljina), 13. 8. 2017. Pristup ostvaren 13. 11. 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=WgRdMhnsCAY>.

Literatura

BELJO, Mijo. „Sukobi Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatskog vijeća obrane u Gornjem Vakufu tijekom 1992. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 48 (2016), br. 2: 389-410.

BORAS, Franjo. *Bosansko-hercegovački kaos 1990.-1996*. Mostar: Matica hrvatska, 2006.

BOUGAREL, Xavier. „Od Muslimana do Bošnjaka: pitanje nacionalnog imena bosanskih muslimana”. U: *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*, ur. Husnija Kamberović. Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 2009, 117-135.

ĆIRKO, Milorad. *Ratni put boraca Šipova 1991-1996*. Banja Luka: Compex, 2009.

KARADŽIĆ, Midhat. *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*. Jajce: Autor, 2010.

KLIKO, Amir. *Jajce 1992. Opsada i odbrana kraljevskog grada*. Sarajevo: Autor, 2023.

LUČIĆ, Ivica. „Bosna i Hercegovina od prvih izbora do međunarodnog priznanja.” *Časopis za suvremenu povijest* 40 (2008), br. 1: 107-140.

LUČIĆ, Ivica. *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*. Zagreb: Despot Infinitus; Hrvatski institut za povijest, 2013.

LJUBIČIĆ, Zoran. *Pad Jajca i druge priče*. Jajce: TAJ, 2000.

MARIJAN, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Despot Infinitus, 2016.

MARIJAN, Davor. *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018.

MARIJAN, Davor. *Smrt oklopne brigade. Prilozi za istraživanje rata za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu*. Zagreb: Zoro, 2002.

MARIJAN, Davor. „Sukob HVO-a i ABiH u Prozoru, u listopadu 1992.” *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 2: 379-402.

MASTALIĆ KOŠUTA, Zilha; HAJRIĆ-ČAUŠEVIĆ, Alma; GRABOVICA, Almir; DURANOVIĆ, Elvir; KARČIĆ, Hikmet. *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995*. Sarajevo; Jajce: Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava; Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Sarajevo; Medžlis islamske zajednice Jajce, 2017.

MATIĆ, Mirko; BLAŽANOVIĆ, Jovo; DULIĆ, Ostoja. *30. pješađijska divizija Vojske Republike Srpske*. Banja Luka: Republički centar za istraživanja rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica, 2020.

PAVLOVIĆ, Momčilo, ur. *Bosna i Hercegovina u vreme raspada SFRJ 1990-1992. Tematska zbirka dokumenata*. Beograd: Institut za savremenu istoriju; Fond za humanitarno pravo, 2011.

VELIMIROVIĆ, Janko, ur. *Vojska Republike Srpske u odbrambeno-otadžbinskom ratu. Aspekti, organizacije, operacije*. Banja Luka: Odbor za njegovanje tradicija oslobođilačkih ratova; Republički centar za istraživanje ratnih zločina, 2010.

SUMMARY

The Battles for Jajce in 1992 and Post-war Croatian and Bosniak Interpretations

The topic of the paper is the fighting in Jajce during the months-long Serbian siege in 1992, with special emphasis on the role of the Croatian Community of Herceg-Bosnia (HZ HB) and the Croatian Defence Council (HVO) in organizing the defence of Jajce, as well as the post-war attempts by some Bosniak authors to deny the facts about the Croatian contribution to the defence of Jajce. Although the decision to join Jajce to HZ HB was never formally adopted by the Jajce Municipal Assembly, because the Party of Democratic Action (SDA), which had the largest number of councillors in the Assembly, opposed it, the defence preparations and arming of citizens in Jajce were carried out mainly through the Croatian Democratic Community (HDZ) and HZ HB. From April 1992, this role was taken over by the HVO, which also included a large number of military capable Muslims/Bosniaks. On the main lines of attack by the Army of Republika Srpska (VRS), the mainstay of the defence was the HVO units, which held around 70% of the total defence line. Most of the weapons, military equipment and aid to the civilian population was delivered to Jajce through HVO logistics centres. Personnel assistance from the HVO municipal headquarters in central Bosnia was continuously sent until the fall of Jajce. Despite this, even at that time the Muslim media ignored the role of the HVO in the defence of Jajce, often attributing the successes of the HVO to the units of the Territorial Defense (TO), that is, the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina (Army of Bosnia and Herzegovina). Most of the problems in the functioning of the defence of Jajce were labelled by Muslim authors in the post-war interpretation of those events the consequence of Croatian demands that Jajce should be joined to HZ HB.

Keywords: Jajce; Croatian Community of Herceg-Bosna; Croatian Défence Council; Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina; Army of Republika Srpska